

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

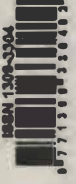
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

PARANIN FELSEFESİ

“Çalışmak abartılmış bir erdemdir.”

Bertrand Russell

04/20

90

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

FİYATI: 14 TL

Bankacılar sadece hırsız değil,
aynı zamanda müşterinin
yüzüne gülerek iki yüzlülüğünü pazarlayan
kan emicilerdir.

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 14 / SAYI 90 / NİSAN 2020

İmtiyaz Sahibi

Düşünbil Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
adına Olcay Yılmaz

**Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni**
Olcay Yılmaz

Yayın ve Çeviri Editörü
Cemre Yılmaz

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Abonelik İçin
www.kitapbahane.com

Abonelik: dusunbil.com/abonelik
Kitap/Dergi Satış: www.kitapbahane.com
Web: www.dusunbil.com
E-posta: bilgi@dusunbil.com
WhatsApp: 03129267260

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah.
Büklüm Sok. No: 47/3
Çankaya / Ankara - Türkiye

Baskı

OFSET FOTOMAT
İvedik Org. San. Sit.
2271 Cad. No:17 İvedik / ANKARA
Tel: 0.312 395 37 38

Basım Tarihi: 30 Mart 2020

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbil'de yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Editörden

2010 yılında büyük çabalarla dergiyi 48 sayfadan 64 sayfaya çıkarmıştık. 10 yıldır dergi 64 sayfa olarak devam ediyordu. Sayfa sayısı fazla olan dergileri sevmiyorum ve sayfa sayısı 64'ten fazla olan derginin de okunmayacağını düşünüyorum. Ama artık 64 sayfa da fazla gelmeye başladı. Neden mi? Çünkü kâğıt fiyatları aldı başını gitti. Biz de matbaa giderini azaltarak dergiyi çıkarılabilir bir duruma getirmek istedik. Maliyeti kısarak hem derginin tasarımında daha estetik olmasını sağlamış, hem de içeriğe daha sağlam hazırlanmış olacağız.

Korona virüsü Çin'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına aldı. Ülkeler sınırları kapatıp sokağa çıkma yasağı getirdiler. Bazı ülkeler olağanüstü hâl ilan etti. Bugünlerde herkes evinde çalışıyor. Eşimle birlikte biz de İsviçre'de mahsur kaldık. Vizemizin bitmesine 2 hafta kaldı ama geri dönemiyoruz. Birkaç ay daha buradan çalışmaya devam edeceğiz. Tez zamanda dünya bu felaketten kurtulacaktır diye düşünüyoruz.

Bu sayıda felsefi derinliği çok olmasa da para merkezli dünyanın sorunlarına işaret eden *La Casa de Papel* dizisini ele aldık ve dizi çerçevesinde paranın felsefesine odaklandık. Dünya virüs ile mücadele ederken bir yanda da finans krizi gündemin merkezinde. Özellikle ülkemizde yaşanan ekonomik kriz henüz bitmemişken virüsün getirdiği yeni dalga ekonomik kriz parayı yine insan yaşamının odağına taşıyacak gibi gözüküyor. Bir yandan da artık insanlar işten elini ayağını çekip evlere kapandı. Paranın artık pek bir değeri kalmadı. Ölüm, korku, endişe ve kaygı yaşamın değerinin tartışılmasında önemli rol oynayacak ve evde kalan insanlar kendi yaşamlarına dair farklı soruların muhatapları olacaklardır. Yaşamımıza dair tehdit sadece bankacılardan, icracılardan, avukatlardan değil virüs ile birlikte ölümden, kaygıdan ve korkudan gelecektir. Bakalım ölüm ve para kıskacında insanlar nasıl davranacak?

Sağlıklı okumalar...

Olcay Yılmaz

/dusunbildergisi

@dusunbildergisi

@dusunbildergisi

/dusunbildergisi

KAPAK

- 04** La Casa De Papel'de Medya ve Etik Sorunsalı
Tahsin Eren Sayar
- 09** İyinin ve Kötünün Ötesinde: La Casa De Papel
Ela Uysal
- 14** Kusursuz Plan, Kusurlu İnsan
Çağdaş Turan
- 18** Postmodern Bir Gnostik Olarak 'La Casa De Papel'
Abdurrahim Tunç
- 21** Para Konuşur: Kredi? Borç? Büyüme? Başlangıç Sermayesi?
Micheal Philips
Çeviren: İpek Çavuşoğlu
- 24** Para ve Ahlak Hakkında
Alex Mayyasi
Çeviren: Gamze Sevin
- 29** Paranın Psikanalizi: Semptomunun Peşinden Git, Paranın Değil
Olca Yılmaz
- 35** Varoluşun Görelî Karakterinin Tarihî Sembolü Olarak Para
Georg Simmel
- 40** Karanlık Zamanlarda Umudu Kaybetmemenin Felsefesi
Sandy Grant
Çeviren: Selin Durmuşlar
- 45** Filozofların Salgınlar Hakkındaki Düşünceleri
Derleyen: Cemre Yılmaz
- 46** Felsefe Dünyası

Medya ve kitle iletişim araçlarının tarihsel serüvenine bakıldığında insanların kâğıt parçaları ile birbirlerine haber iletme süreçlerinin 14. yüzyıl'a kadar dayandığı görülmekte. Venedikli tacirlerin dış dünya ile bilgi alışverişi sağlaması, bununla birlikte ticari etkileşimlerini güçlendirmeleri bu dönemde başlayan bir gelenek sonrası günümüze kadar ulaştı. Bugün baktığımızda internet mecraları, dijital uydu yayıncılıkları ve daha birçok teknolojik gelişim sayesinde insanlar dünyanın her yerinde yaşanan gelişmelerden saniyeler içerisinde haberdar olabilmekte.

Medyanın insanlara karşı asli görevlerinden biri olan haber verme misyonu, tarihsel dönem içerisinde birçok kez tartışma konusu oldu. Medya ve etik kelimeleri sürekli bir arada kullanılırken bir yandan olması gereken medya mecraları insanlara sunuldu, diğer yandan ise olması gerekenin tam tersi yaklaşımlar örnek olarak karşımıza çıktı. *La Casa De Pa-*

pel dizisi, yayınlanmaya başladığı ilk günden itibaren birçok tartışmanın merkezinde yer aldı. Etik, ahlaki sorunlar, adalet ve insanların toplumsal olarak bu konulara bakış açısı sürekli tartışıldı. Dizinin temeline bakıldığında bu konular üzerinden yürütülen senaryo akışı, bazı noktalarda kendisine yardımcı unsurlar da buldu. Medyanın bu noktadaki rolü de bunlardan birisidir.

Medya ve İzleyici Etkileşimi

Medya ve etik sorunsalını ele almadan önce belki de medyanın izleyici üzerinde bıraktığı etkiler ve bu etkilerin kitleleri ne şekilde sürüklediğine bakmakta fayda vardır. Nitekim şunu çok iyi biliyoruz ki günümüzde halen medya, kitleleri etkilemede en güçlü unsur olarak yerini almaya devam etmekte. 1940'lı yıllarda ortaya çıkan araştırmalar Gündem Belirleme Yaklaşımı'nı ortaya çıkarmıştır. Maxwell E. Mc-

* Arş. Gör., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Sanatları Bölümü

Combs ve Donald L. Shaw'ın yaptığı araştırmalarda Gündem Belirleme Yaklaşımı, medyanın haberleri sunuş biçimiyle halkın düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediği tezini ileri sürmektedir. (1) Ortaya çıkan bu tezde ele alınan temel sorun şudur: İnsanlar medya aracılığıyla ne tür değişimler yaşıyorlar ve bu değişimler sonucunda ne tür davranış değişikliklerinde bulunuyorlar?

1940'lı yıllar, hem basılı medyanın hem de radyo ve televizyonun kitleler tarafından hızla kabul edilmeye başladığı yıllardır. 2. Dünya Savaşı döneminde radyonun etkin bir propaganda aracı olarak kullanılması, savaş sonrasında televizyon yayıncılıklarına önem vermeye başlanmasıyla birlikte insanlar artık her türlü bilgiye evlerinden ulaşır hale geldi. Böylesi bir dönemde insanlar medya aracılığıyla çevrelerinde olup bitenden haberdar olmaya başladı. Daha sonra insanlar daha fazla bilgi edinme sürecine gitti ve son olarak bireylerde tutum değişikliği yaşandı. (2) Gündem Belirleme Kuramı tam olarak kendisini burada konumlandırmıştır. Çünkü daha sonra yapılan araştırmaların çoğu bu yaklaşımdan hareket ederek, medya-insan ilişkisini hem eleştirel hem de olumlu açıdan değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Medyanın sunduğu verilerin, bireyler üzerinde oluşturduğu etkilere yönelik bir diğer önemli yaklaşım eşik bekçiliğidir. Eşik bekçiliğinde medya organla-

rında yer alan eşik bekçileri (editörler, muhabirler, haber müdürleri, köşe yazarları) haberin sunuş biçiminde bir takım değişimler yaratabilir. Bu değişimler sonucunda kişilerin haberlere bakış açılarında değişimler olabilir. İnsanlar, bu farklı bakış açıların sonucunda sunulan haberi, medyanın verdiği şekliyle alır ve değerlendirmesini ona göre yapar. Biraz sonra aşağıda da değinileceği üzerine *La Casa De Papel* dizisinde bunun birçok örneğini görmekteyiz.

Medya mı Etik mi?

Yukarıda bahsedilen kuramsal yaklaşımlar aslında medya ve etik konusuna ilişkin önemli ipuçları veriyor. Medya ve kitle iletişim araçlarının var olduğu ilk günden itibaren "etik" sorunu baş göstermiştir. Bunu dünya siyasi tarihi üzerinde var olan birçok politik sorunlar üzerinden görebiliriz. Fakat burada öncelikle etik kavramı üzerinde durmakta fayda vardır. Peki nedir tüm dünyayı kasıp kavuran etik kavramının sözcüksel tanımı?

Bugün başımızdan geçen her olayı değerlendirdiğimizde etik sözcüğüne sık sık başvururuz. "Yaptığın hiç etik değil. Seni etik davranmaya davet ediyorum" gibi birçok söz kalıbı bizi günümüzde daha yüzeysel tanımlamalara itmektedir. Etiği temelde ahlâk (morality) üzerine düşünmeyle ilgili bir davranış bilimi olarak tanımlayabiliriz. Etik, toplumsal bir bağlamda

davranışı düzenleyen ve neyin uygun ya da uygun-suz, izin verilir ya da verilmez, doğru ya da yanlış olduğu perspektifinden hareketle bir değerler, ilkelere ve kurallar bütünüdür. (3) Etik toplumsal açıdan aslında davranışlarımızı düzenleyen ve bizleri kötü davranışlardan uzak tutmaya çalışan bir yaklaşım gibi gözükmemekte. Fakat bununla birlikte ortaya aynı zamanda belirli ilke ve kurallar silsilesi çıkmaktadır. Bu kurallar silsilesi içerisinde toplum bizlere neyin yapıpı neyin yapılmaması gerektiğine dair çoğu zaman da yazılı olmayan kurallar sunmaktadır. Bu durumda karşımıza etik meselesinin aslında belirli kurallar silsilesi içerisinde var olan bir sistemsel kalıp olduğu sonucu çıkmakta. Yani etik, özgür bireylerin özgür bir şekilde, mantıksal nedensellik bağları kullanılarak özgürce karar verip uyguladığı veya uygulamadığı bir konu değildir; var olan örgütlü materyal ve düşünsel üretim tarzı ve ilişkilerinin, eleştiriyor görünse veya olsa bile, bütünlük bir parçasıdır; o tarzın ve ilişkilerin, o tarza ve ilişkilere belli amaçlar ve sonuçlarla karşılık veren bir sonucudur/ürünüdür. (4)

Böylesi bir düzen içerisinde etik kavramı özgürlük kavramı ile birtakım çatışma haline girmektedir. Aslında *La Casa De Papel*'de üzerinde durulan mesele de tam olarak burada başlamaktadır. Etik neye göre değerlendirilmektedir? Acaba bir banka soymaya çalışan insanlar etik bir davranış mı gerçekleştiriyorlar yoksa devleti soyarak etik olmayan bir davranışa mı sürükleniyorlar?

Yukarıda verilen başlıkta "etik mi medya mı" sorusunun yer alması tam olarak bu sorunsal çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Zira medya-etik ilişkisine baktığımızda karşımıza son derece problemli alanlar çıkmaktadır. İnsanlara haber vermeye çalışan bir gazetecinin temelde yapması gereken nedir? Gazetecilerin sorumluluğu, genelde haberlerin doğru olmasıyla ilişkilendirilir. Aslında, haberlerin doğru olması, açık, sade ve kesin bir dille kaleme alınması haberciliğin temel gerekliliğidir. (5) Oya Tokgöz, çalışmasında gazetecilerin görevlerini özetle bu şekilde sunmaktadır. Fakat günümüzde işletilen gazetecilik pratiklerine baktığımızda çoğu zaman bunun zıttı çalışmaların yapıldığını görürüz.

La Casa De Papel: Medya Bir Meşrulaştırma Aracı Mı?

La Casa De Papel'de ikinci sezon dördüncü bölümde tam da bu soru ele alınmaktadır. Medya bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılabilir mi? Merkez Bankası'nı soymak için binanın içerisinde bulunan

kişilere yönelik dizi boyunca birçok karalama yürütülmektedir. Polisler, içeride bulunan kişileri kadın satıcısı, çocuk istismarcısı ve daha birçok başka kirli ve aşağılık sıfatlarla suçlamaktadır. Bu noktada medyayı kullanmaları tesadüf değildir. Zira yukarıda da bahsettiğimiz gibi medya bu konuda her zaman bir "araç" olarak kullanılmıştır. Bu noktada Profesör, dışarıdakileri kendi silahı ile vurma yolunu seçmiştir. Medya ile medyayı karalamak, rol yapmak, kendi doğrularını anlatmak ve insanlara karşı kendilerini meşrulaştırmak.

Dizinin bu bölümünde öne çıkan ilk unsur medyanın dışarıyla bir haberleşme aracı olarak kullanılması olmuştur. Aslında iyi olduklarını ve amaçlarının kötü olmadığını insanlara yansıtmak istemektedirler. Buna ilişkin ilk adım olarak da medyanın karalama aracı olarak kendilerini kullanmasına ilişkin bir savunma mekanizması geliştirmeleridir. Bu yüzden Berlin, içeride yaptığı onca hukuk dışı ve zaman zaman vicdansız davranışlara karşın kendisini medyaya bir masum olarak lanse etmektedir. Kameralar karşısında ağlayan, içerideki rehinelere birer dost gibi gördüğünü lanse eden Berlin, medyanın o büyüleyici gücünü çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Tüm dünyanın kendisini izlediğini bilen bu adam, kestiği rol ile hem kitleleri etki altına almayı başarmıştır,

hem de insanların kendilerine olan olumsuz bakış açısını alt etmeye başarmıştır.

Medya aracılığıyla iyi görünme görevi etkisini o kadar kısa sürede göstermiştir ki muhabir bile yaptığı röportaj sırasında içerideki hırsızlara olan bakış açısını değiştirmiştir. Hem sorduğu sorular hem de bakışlarındaki masumiyet ve acıma duygusu kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Berlin, arkasına aldığı bu rüzgârı son olarak ölüm teması üzerinden taçlandırmıştır. Rehinelere kaçışı sırasında hayatını kaybeden bir ekip arkadaşını göstermesi ve ölümün o katı ve acı yüzünü insanlara göstermesiyle birlikte, artık tüm dünyaya karşın yaptıklarını meşrulaştırmayı başarmıştır. Eğer medya olmasaydı Berlin bu etkiyi yaratabilir miydi? Muhtemelen cevabımız hayır olurdu. Zira medyanın bu denli güçlü sahip olduğu etkiyi günümüzde başka bir platform ile sağlamak herhalde pek mümkün değildir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer unsur ise iktidar gücünün bakış açısı olmalıdır. İspanya Hükümeti'nin ilk günlerde hırsızları ekarte etmek için birçok farklı rol kullandığını biliyoruz. Fakat bunların hiçbirinin başarıya ulaştığını söyleyemeyiz. Çünkü içeride sistemli bir şekilde örgütlenmiş bir yapının otoriteye karşı başkaldırışını görmektediriz ve bu başkaldırış her geçen gün daha da büyüyerek devam etmektedir. O halde elde ettiğimiz bilgileri basına sızdırmalı ve insanları karalamak için medyanın gücünden faydalanmaktayız. Birkaç yıl önce ortaya çıkan ve tüm dünyayı kasıp kavuran WikiLeaks belgelerini düşünün. O yıllarda bu belgeler halka açılmasaydı ve tüm dünyada bu kadar bü-

yük sansasyon oluşturmazsaydı kaçımız bu konuyu tartışır yahut üzerine kafa yorabilirdik? *La Casa De Papel*'de işlenen mesele de tam olarak budur. İktidarların faaliyetleri yine medya aracılığıyla ortaya çıkar; fakat diğer yandan iktidar da medyayı bazı yalanları yayma aracı olarak kullanır. Bu yalan bazen bir günde bazen 10 yılda etkisini gösterir. Bunun sonucunda da kitlelerde olumlu ya da olumsuz istenen kamuoyu etkisi oluşturulur.

Sonuç olarak baktığımızda önümüze çıkan tablo şudur: Kitle iletişim araçlarının var olduğu günden itibaren insan üzerine yapılan çalışmalar boyut değiştirmiştir. Bu boyut değiştirme süreci içerisinde medya aracılığıyla bireyleri etki altına alma ve onları kendi amaçları doğrultusunda yönlendirme çalışmaları yapılmıştır. Geride bıraktığımız yüzyılda bu konuda yapılan onlarca araştırma ve kuramsal değerlendirmeler olmuştur. Bu değerlendirmeler bizi bir noktada etik meselesiyle karşı karşıya getirmiştir. Etik dediğimiz şey, toplum nezdinde yapılmaması gereken kurallar silsilesinin insanlara dayatılması meselesidir. Fakat bu dayatmanın temel amacı daha iyi bir dünya oluşturmak değil midir? Baktığımızda *La Casa De Papel*'deki hırsızların temel gayesi nedir? Daha iyi bir dünya oluşturmak mı yoksa kendi dünyalarını daha iyi bir hale getirmek mi? Dizi boyunca bu konuda birçok gelgit yaşanmakta. Kimi zaman ilki, kimi zaman ikincisine yönelik adımlar görsek de birinin ağır bastığını söylemek güç. Diğer yandan medyanın rolünü tartıştığımızda dizide kitle iletişim araçlarının bir "kara el" olarak işlendiğini görmekteyiz. Bu kara el kimi zaman yapılanları meşrulaştırmakta, kimi zaman insanları masumlaştırmakta

kimi zamansa onları manipüle etmektedir. Bu durumda tartışmamız gereken en temel sorun medya ve etik sorununun tam da kendisidir ve *La Casa De Papel*'de bu sorun medya üzerinden etkili ve eleştirel bir şekilde izleyiciye sunulmaktadır.

Kaynaklar

Özkan Abdullah, *Siyasal İletişim Partiler, Seçimler, Stratejiler*, Nesil Yayınları, 2004, s. 63.

Özçetin Burak, *Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar, Modeller*, İletişim Yayınları, 2. Baskı 2018, s. 118.

Evers Huub, "Medya Etiği", *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde Editör: Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, Fersa Matbaacılık, 2010, s. 47.

Erdoğan İrfan, "Medya ve Etik: Eleştirel Bir Giriş", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 23, 2006, s. 13.

Tokgöz Oya, *Temel Gazetecilik*, İmge Kitabevi, 6. Baskı 2006, s. 136.

YAZAR

TAHSİN EREN SAYAR

Araştırma alanları yeni medya, sosyal medya, dijitalleşme ve gazetecilik üzerinedir. Bilgisayar oyunları ve sanal kimlik konuları ilgisini çekmektedir. Çeşitli akademik dergilerde makale ve bildirileri yayınlanmıştır. Ayrıca birçok akademik kitapta bölüm yazarlığı yapmıştır ve çok sayıda fotoğraf sergisine eserleri ile katılım göstermiştir. Polisiye ve bilim kurgu romanlarından hoşlanır. Boş vakitlerinde kitap okumak ve fotoğraf çekmekten hoşlanır.

İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE: LA CASA DE PAPEL

ELA UYSAL

“Doğru nedir?” insanın en sık karşı karşıya kaldığı ve zaman zaman yanıtlaması en güç sorulardan biri olsa gerek. Sorunun zorluğuna tezat olarak cevabını hızlıca vermeye meyilli olduğumuzu da bir kenara yazalım. Zaten bu yazı da neden doğruyu ve yanlışlı belirlemenin güç olduğunu ve bu güçlük karşısında kolayca kaçışımızın yarattığı sonuçları *La Casa de Papel*'de ortaya konan soru ve çelişkilerle ilişkilendirerek ele almaya çalışacak.

Etik sorular yüzyıllar boyunca soruldu ve yanıtları araştırıldı; çünkü bu dünyaya yapayalnız bir şekilde atılan insanın yaşamında yalnızca bir anlama değil sürekli karşı karşıya kaldığı ahlaki ikilemelerinde bir yol göstericiye, bir rehber, sınırlarını bilmeye ihtiyacı vardı. Fani, faniliğinin farkında, dünya üzerindeki kabiliyetleri sınırlı –en azından yakın bir geçmişe kadar öyleydi– ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlamakla yükümlü bir canlı olan insanın işi hiç de kolay değildi. Felsefenin etik alanı doğruyu ve yanlış

şı ayırt ederek kurallar ortaya atabilme, sınırlar çizip insanı toplumsal yaşamın kısıkaçlarından çıkarma çabasına girmiş olsa da dipsiz bir kuyu gibi çıkıyordu karşımıza. Bu kuyuda bakışımızı derinleştirdikçe insan ruhunun derinliklerindeki türlü açmazları, zorlukları ve her şeyi düzenleme, tüm sorulara yanıt verme iddiasındaki üst yapıların da zafiyetlerini görüyorduk.

Bu noktada merceği biraz küçültmek gerekiyor. Büyük resmi görmek değerlidir; ama “etik”in insanın gerçek sorularını gözden kaçırmasına izin vermek için bir miktar spesifik olmakta yarar vardır. İşte odağı Nietzsche’ye çevirdiğimiz yer burası.

Nietzsche’ye göre toplum doğru ve yanlışın ne olduğunu işaret etmekle kalmıyor, onları dayatıyor ve kabul etmemizden başka da seçenek tanımıyor bize. Tartışılmaya dahi tahammülü olmayan bu ahlak anlayışı toplumun payandalarını oluşturuyor ki, elbette

bu payandaların kalıcılığı da dayatılan doğruların çoğunlukça sahiplenilmesine ve sürekliliğine bağlı. İnsan kabul görmek adına, toplumsal hayatını sürdürmek adına bazen korkudan bazen tembellikten bunu içselleştiriyor, benimsiyor, savunuyor, hatta bunun için savaşıyor hale geliyor. Bu değerlendirmelerin değişken olduğunu da görmüyor çoğu zaman.

Çok memleket gördü Zerdüşt ve pek çok halk: böylelikle keşfetti pek çok halkın iyi ve kötü saydıkları şeyleri. İyi ve kötünden daha büyük güç bulamadı Zerdüşt yer yüzünde.

Menkul mallar levhası asılıdır her halkın üstünde. İşte bu, o halkın zaferinin levhasıdır; işte bu sesidir o halkın güç istencinin...

Hakikaten her türlü iyilik ve kötülüğü tatbik etmiştir insan. Hakikaten bunları almadılar, bulmadılar ve bunlar gökten bir ses gibi inmedi onlara.

İnsan kendini korumak için ilkin nesnelere değer verdi, -evvela nesnelerin manasını yarattı, insani manasını! Bundan ötürü “insan” der kendisine; yani takdir eden (kıymet biçen)...

İşte Nietzsche’nin *Böyle Buyurdu Zerdüşt*’te de söylediği gibi “iyi ve kötü”nün güç olarak kullanıldığı ve insanların mutsuzluğa mahkûm olduğu bir dünya çıkar karşımıza. Bu çember içerisinde mutsuzluğunu ifade edemez insan. Gerçek isteklerini unutturmuş, çoğunluğun istediği şeyleri isteği olarak saymaya başladığı için kendini fark edemez, tanıyamaz hale gelmiştir. Yaşamın değişen şartlarına uyacak esneklikte davranamaz, korkularından dolayı katıdır, gerçek ihtiyaçlarını göremez ve gözetemez. İnsanın doğasına ve isteklerine karşı çıkan bu *sürü ahlakı* insanın yükselmesine ve kendinden daha iyisini var etmesine engel olmaktadır.

Bu düşünceleriyle “insanca doğru” kavramını getirdi Nietzsche. Bu kavramı mutlulukla ilişkilendirdi. Bir düşünce bilime uygun da olsa, tutarlı da olsa, man-

tıkça çelişki içermese de uygulandığında insanları mutsuz ediyorsa, “insanca yanlış”tı. Buna karşılık bir düşünce mantıkça ve bilimce yanlışlığı gösterildiği halde mutlu ediyorsa kişiyi “insanca doğru”ydu.

Nietzsche’nin doğal olan, salt düşünceyle değil yaşamın içinde, yaşama uygun şekilde kendini var eden ve kendine dayatılanlar dışında değerlendirme yapan insana “üstinsan” deyişi bu nedenle olsa gerek. Değerlerin olmadığı bir dünyada -çünkü doğada değer yoktu-, değerler ancak değerlendiren (kıymet biçen) biri olmasıyla var olabilirdi. İyi ve kötünün ne olduğunu bildiğini söyleyen ve onları kabul ettirmek için baskı yapan toplumların dünyasında insanca değerlendirme yapabilmek türümüz için çok önemli bir olaydı. Çünkü değerlendirmek insan fenomeniydi. İnsan değerlendirmeden yaşayamazdı, değer yaratan bir varlıktı. Kısacası; insanca değerlendirmeyi öğrenmeliydik

Şu ana kadar çok soyut bir bağlam içerisinde dolastığımızın farkındayım. Bu noktada Nietzsche’nin değerler hakkında söylediklerini *La Casa De Papel* öyküsünde yorumlamaya çalışmak iddialı bir girişim olsa da, lütfen böyle buyurun!

Profesör, ezilenler, sistem bekçileri ve değerler dünyası...

Biliyorsunuz hikâye, kendine “Profesör” kod adı vermiş olan baş kahramanımızın, toplum dışına itilerek kaybedenler kulübünün gediklisi olmuş ama her biri farklı beceri ve ustalığa sahip sekiz suçluyu gözlerden uzak, metruk bir evde bir araya getirmesiyle başlar. Hastalıklarla ve yalnız geçirdiği çocukluğu boyunca babasının hayali olan bir soygunu kurgulamış bu adam, tüm hassas detayları hesaplayacak, senaryoyu defalarca gözden geçirecek bol zamana, gerekli bilgiye ve otistikvari bir dikkate sahiptir. Şimdi soygunu hayata geçirmek zamanıdır. İspanya Kraliyet Darphanesi’ni ele geçirip, rehin aldıkları ziyaretçileri de çalıştırarak milyonlarca avroluk yeni para basmak, böylece kimsenin cebinden çalarak değil sadece bazı olanakları kullanarak bir ezilenler grubunu ihya etmek üzere kurgulanmış planını devreye sokar. Kişisel bağ kurmamaları için isimlerini dahi gizle-

mek için Tokyo, Berlin, Nairobi, Helsinki gibi şehir adları verilse de bu küçümen suç örgütünün bir aileye dönüşmesi gecikmez ve her biri yaşam öykülerindeki derinlikler, hayal kırıklıkları, vicdani sorgulamalar, yalnızlıklar, çaresizlikler, kızgınlıklarıyla çıkar karşımıza... Gerçek adı Sergio olan bu akıllı adamın gerçeküstü detaycılığıyla süslenmiş, kimsenin canını yakmamayla sistemin canına okuma çabasının birbirine karıştığı, insan ruhunun labirentleriyle dolu bir öykünün içinde buluruz kendimizi... Evdeki hesabın çarşıya uymadığı zamanlarda da bol bol felsefi ikilemle karşı karşıya kalırız. Profesör, protest bir kahramana dönüşür zaman zaman, onun peşindeki düzen koruyucular da iç çarpıklıklarıyla sürü ahlakının temsilcileri olurlar. Rehinelere canlarını korumaya çalışırken onları dize getirmekte zorlanmaları gibi, kendi aralarındaki iktidar mücadeleleri gibi, Profesörün operasyonu yöneten komiser Raquel Murillo'ya âşık olması gibi nice öngörülmez çelişkiyi ve engeli de göğüslemeye çalışırlar.

Baş kahramanımız, yaralı bir kadın olan Murillo'nun gönlünü çalmayı başarırken o da gelgitler içinde bu kadına doğru çekilmekten kendini alamaz. Başta kurgunun bir parçası olmasından kuşkulansak da git-tikçe derinleşen sonu çetrefilli bir karasevdaya dönüşür bu ilişki. Becerikli ve sezgileri güçlü bir polis olan Murillo'nun durumu fark etmesiyle, kalbi kırık bir kadının intikam duygusu da işin içine girer, gerilimi artan bir kovalamaca başlar. Murillo'nun Profesör'ü kıştırıp yakaladığı hangarda artık Sergio ve Raquel

aşk, tutku, öfke gibi yoğun duygularının gereklerini yaşayan iki sıradan insan oldukları kadar, sistemi alt eden sıra dışı iki "değerlendirendir" aynı zamanda...

Raquel "yasal olanı" yaşam tarzı edinmiş biri olarak mesleğinin gereğini en fedakâr, en hassas şekilde yerine getirmekteyken dahi attığı ilk yanlış adımda -ki bu da bilmeden bir suçluya âşık olmaktır- linç edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve olaylar onu kendini aklaması zor bir noktaya getirmiştir. Artık sistemin bekçisi, onun mağduru olma yolundadır. İşte tam da bu sırada Sergio bulduğu bu çatlaktan sızmayı başarır. Eğer bu çatlak olmasa aşkına sırt çevirmeyi, kandırılmanın da acısıyla ona söz hakkı dahi vermeden infaz etmeyi değerleri adına yerine getirilmiş bir görev sayacak olan kadın, bir an durup dinler adamı...

"Sana her şeyi iyi veya kötü olarak görmek öğretilmiş" der Sergio. "Ama sana göre bizim yaptığımızı başkaları yapınca 'iyi' oluyor. 2011 yılında Avrupa Merkez Bankası durup dururken 171 milyar avro bastı. Tıpkı bizim gibi... Sadece daha fazlası. 2012'de 185 milyar. 2013'te 145 milyar avro. O kadar para nereye gitti biliyor musun? Bankalara. Matbaadan direkt zenginlerin cebine. Hiç kimse Avrupa Merkez Bankası hırsız, dedi mi? Likidite enjeksiyonları dediler. Oysa ardında hiçbir şey yoktu. Hiçbir şey..." Elindeki elli avroluk banknotu alıp parçalara ayırır ve "Bu kâğıt hiçbir şey değil Raquel" der, "Ben likidite enjeksiyonu yapıyorum. Ama bankacılarla değil, burada yapıyorum. Gerçek ekonomide. Bir ezilenler

grubuyla. Ezilenler... Hepimiz öyleyiz Raquel. Her şeyden kaçmak için... Sen de kaçmak istemez misin?" ...

İşte profesör bu konuşmasıyla sadece Raquel'i çemberin dışına, iyinin ve kötünün ötesinde bir yere davet etmekle kalmaz, "Kimin doğrusu?" sorusunu da ortaya atar. Öyle ya, mesele gerçekleştirilen eylemde midir, yoksa eylemi kimin gerçekleştirdiğinde mi? Bu ve buna benzer onlarca etik soru dizi boyunca birlikte ve özgürce yaşamak için ihtiyacımız olduğu düşünülen kuralların, iktidarlar ve erk sahiplerinin elinde pusulasının nasıl şaşabildiğini; mazlumun zalime, bir soyguncunun kahramana, bir kahramanın sa soyguncuya dönüşebilme potansiyelini gösterir. Değerlerin olmadığı ama değerlendirmek zorunda olduğumuz dünyada yargıları ortaya koymadaki güçlüğü de anlatır. Neyin izinli, neyin yasak olduğunu belirleyen kıstasların neyin iyi, neyin kötü olduğunu söylemek iddiasını taşıyamayacağını, taşısa da tutarsız ve öznel olmaktan kaçınamayacağını, hep yapılageleni sorgulamadan tekrarlaraken toplumun güç istencinin bize dayattıklarını fark edememe riskini de gözler önüne serer.

Bu tür bir sorgulamayı ilk yapan eser olmadığı gibi sonuncu da olmayacaktır *La Casa De Papel*. Sine- ma, tiyatro, edebiyat buna benzer pek çok örnekle dolu. Peki bu farkındalıkla bize düşen nedir? Böylesine kesinleşmiş toplumsal normları kader olarak benimsemek mi? Yel değirmenleriyle savaşmak mı?

İsyan bayrağını çekip sisteme aykırı olanın, kavganın peşine düşmek mi? Güçlü olanın gücünü kabul edip "Böyle gelmiş böyle gider," diyerek yola devam etmek mi? Kişisel çıkarların ötesini tanımamak mı? Çoğunluğun hayrı olana yönelmek mi?

Görünen o ki, felsefe tarihi de her bir soruya yüzlerce farklı cevap verecek görüşlerle dolu. Elbette kestirme bir cevap bulmamız olanak dışı. Ancak yine felsefenin getirdiği bir kavrayışla konuyu ele almayı deneyebiliriz. Değil mi ki, değerlerin olmadığı bir dünyada değerlendireniz. İşte bu havada yürümek, yürürken de tutunacak bir şey aramak gibi bir şey... Öyleyse Nietzsche gibi bunların tümünün kendi "yalanlarımız" olduğunu, "insan olma" olgusunun bu yalanları söylemek zorunda bıraktığını bilerek işe başlayabiliriz. Bu bakış açısı bize değerler ve değer hükümleri arasındaki ayrımı yapmakta da yardımcı olur. "İnsan yaşamı değerlidir" çoğunlukça kabul görmüş bir değer ise o değeri korumak için ortaya atılmış "öldürme, çalma, yalan söyleme" değer hükümlerinin doğru zeminde tartışılmasını sağlayabiliriz.

"Bir insanı öldürebilir miyiz?" sorusuna sağduyumuz ve vicdanımız hemen hayır dese de, "Milyonlarca insanı kurtarmak için bir insanı öldürebilir miyiz?" sorusuna kestirmeden yanıt veremiyoruz.

O halde, değerler söz konusu olduğunda her durum için geçerli, mutlak kararlar almamızın mümkün

olmadığını kabul ederek işe başlayabiliriz. İnsanın tarihteki yanlışlarını; kölelik, ırkçılık, soykırım, yasaklar, cinsiyet eşitsizliği gibi büyük hatalarını anımsayarak alışkanlıklarımızı, öğrendiklerimizi, çağımızın sunduklarını, geleneklerimizi, ailemizden gelenleri, inançlarımızı gözden geçirmeden, tartmadan, düşünmeden yargılamamayı öğrenebiliriz. Bu, bizi doğrular ve yanlışlar karşısında daha uyanık, daha itidalli, daha sağduyulu olmaya götürür.

Biz havada yürümeye çalışırken hayat da elini boş bırakmayıp usta bir senarist misali her yeni sezonda bize yeni öyküler hazırlıyor, yeni sorular sorduruyorsa elimizden başka ne gelir ki?

Not: Ocak ayında kaybettiğim biricik ustam Erol Coşkuneri anmadan geçmek istemedim. O, felsefeyi yaşam pratikleriyle bağ kurarak anlamamın, okumamın, aktarmamın yolunu açan rehberim oldu. Nietzsche, değerler, değer hükümleri, felsefe ve sanat akımlarının yaşam teklifleri, dil felsefesi gibi pek çok konuda temel attı. Bu yazı da dahil pek çok çalışmam onun çalışmalarından bilgi ve ilham alarak hayata geçmiştir. Selam olsun.

Kaynaklar

Sarılioğlu K., Batmankaya M. (Ed.) (2006) *Nietzsche*. İstanbul: Say

Cohen M. (2007) *101 Ethical Dilemmas*. Abingdon, UK and New York: Routledge

Svendsen L. (2001) *Ondskapens Filosofi*. Universitetsforlaget.

Coşkuneri E. (2005) *Nietzsche için Hazırlık*. İstanbul: DBE Yayınları

Coşkuneri E. http://www.yasamustasiolmak.org/?page_id=5

YAZAR

ELA UYSAL

Bireysel koçluk, felsefi danışmanlık, farkındalık (mindfulness) eğitmenliğinin beraberinde, “mutluluk” konusunda araştırmakta ve yazmaktır. Mutluluğu bir çalışma konusu olarak ele alırken felsefe ve psikolojinin sunduğu kavrayış, bilgi ve pratikleri kullanır. Gündelik sorunlarımız karşısında eleştirel düşünce, pragmatizm ve analitik felsefenin ışığında dil ve düşünce yanlışlarını ayıklamakta; duygu ve davranış değişimi ile ilgili olarak psikolojinin ortaya koyduğu öğrenme ilkelerinden ve doğu felsefesinden gelen mindfulness pratiklerinden yararlanmaktadır. *Mutluluk Atlası* adındaki kitabı 2016’da yayımlanmıştır. Evrim, nörobilim ve antropoloji diğer ilgi alanlarıdır.

KUSURSUZ PLAN, KUSURLU İNSAN

ÇAĞDAŞ TURAN*

Kişinin, kendisi için en faydalı olan davranışı değil de, tam tersini, hem de çoğunlukla sebepsiz olarak sergilemesi sık rastlanılan bir durumdur. Hatta denilebilir ki; koskoca dünya tarihi böylesi davranışların art arda gelmesiyle oluşmuştur ve insanın, sırf bu yüzden, yani mantıklı olan yerine anlık hırslarından, kısa vadeli çıkarlarından ya da sadece can sıkıntısından dolayı anlamsız eylemlere girişmesi, onun diğer canlılardan ayrılıp farklı bir yerde konumlanmasına neden olur. Kimileri için büyük bir kusur kimileri içinse hayatı anlamlı kılan eylemler olarak tanımlanan bu tür durumların ise sanatın ve sanatçının en önemli ilham kaynaklarından birisi olduğu söylenebilir.

Evet, insan kusurlu bir canlıdır. Kurduğu görkemli medeniyetlere, kalabalık şehirlerine ve dikmiş olduğu devasa binalara rağmen içinde bir yerlerde var olan, nedensiz şekil ve zamanlarda ortaya çıkan bu eylemler, onu tekinsiz, güvenilmez –ve hadi yumu-

şak bir ağızla söyleyelim–, birazcık şapşık kılar. İşte bu başıbozukluktur ki, kısa vadeli çıkarların toplumsal olanlara tercih edilmesini, bir anlık duygu yoğunluğunun bütün geleceğe yeğ tutulmasını –“Bazen küçük bir an için ömür bile verilir” cümlesi konuyu ne de güzel açıklıyor– anlık hırs ve intikam isteklerinin, bedensel hazların ve tabii ki de aşkın vücut kimyamız üzerindeki normal olmayan etkisini bütün insanlığın ortak paydası haline getirir. Akıl yerine kalbimiz devreye girer, olaylar gelişir, asıl maceralar da böyle başlar zaten...

Kendi yaşantımızda da durum üç aşağı beş yukarı böyledir; geçmişimizi şöyle bir gözden geçirdiğimizde ilk aklımıza gelenler yapmış olduğumuz çılgınlıklar olur. Bu mantık sınırlarını zorlayan, ileride, suların durulduğu zamanlarda anlatıldığında, anlatanın deli diye yaftalanmasına neden olacak eylemlerimizi, olayın yaşandığı o anda bize yaptıran ilahi/şeytani güç, bizlere, karanlık bir gecede ateş böcekleri gibi

*Öğretim Görevlisi, Maltepe Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü

parıldayan anılar bırakır ve ateşböceği fazla olan insanlar, sanatçıların anlattığı, anlatmak istediği ilgi çekici kişiliklere bürünürler.

La Casa de Papel dizisini ilgi çekici kılan ayrıntılardan birisi de bu zaten. Dizinin genel çerçevesi, kusursuz bir planın kusurlu insanlar tarafından berbat edilmesi ekseninde dönüyor; dizi, işte tam da bu yüzden, yani insanı tüm kusurlarıyla anlattığı için izleniyor, beğeniliyor ve takdir ediliyor. Bütün ömrünü darphaneyi soymaya –ya da orada para basmaya– adanmış birisinin her ayrıntıyı ince ince hesaplayarak yaptığı planı uygulamak üzere özel olarak kurulmuş bir ekip söz konusu. Ekiptekiler, mesleki anlamda gayet başarılı insanlardan oluşuyor, hepsinin ayrı ayrı özellikleri var; fakat gel gelelim, ileride göreceğimiz üzere mesleki anlamdaki bu ustalıkları insani vasıflarıyla gölgeleniyor. Biraz hayal gücümüzü zorlayarak, biraz da affına sığınarak, Marx’la ilgili her kesimden liberal görüşlü kişinin üstüne basa basa vurguladığı en büyük eleştiri olan “İnsan faktörünün hesaba katılmaması” cümlesini burada yazmak gerekli diye düşünüyorum. Sistem ne kadar kusursuz olursa olsun insan onu bozmaya muktedir. Aynı görüş klasik işletmecilik anlayışında da mevcut: “İnsan çalışmaktan kaçan, tembel bir varlıktır. Kendi isteğiyle doğru yolu bulamaz. Ancak sıkı bir kontrolle ondan verim alınabilir. Kısacası insan bir fabrika değildir, aksine düzgün çalışan çarklar içerisinde çomak sokmakta pek maharetlidir...”

Belki burada şöyle bir soru sorulabilir: “Fabrika gibi olmak” şart mı? Mutluluğa giden yol düzgün çalışan çarklardan mı geçiyor? Hadi bir de konumuzla ilgili bir iddia atalım ortaya: Çarklar düzgün işlese, Profesör’ün planı tıkr tıkr çalışsa, hangimiz izlerdik ki diziyi? Bizleri ekran başına kilitleyen öncelikli olarak bu insani davranışlar değil mi?

Dönüp dolaşan, kendi kargaşası içerisinde yine kendi düzenini bulan, sırf kusurlarından dolayı bütün ezberleri bozarak zafer kazananları seyretmek, kendimizden de pay biçtiğimiz için, hoşumuza gidiyor.

Şimdi, bu düşüncelerimizi dizi üzerinden açıklamaya çalışalım: Öncelikle, ekip elemanları birbirlerinin

ismini bilmiyorlar, bu konuda tek bilgi sahibi kişi profesör, yani planı hazırlayan kişi. O nedenle herkes birbirine takma isimlerle hitap ediyor. Tarantino’nun kült filmi *Rezervuar Köpekleri*’ndeki grup elemanlarına verilen renk isimleri burada yerini şehirlere bırakıyor, izleyici, bir de bu yazıyı yazan kişi gibi Tarantino hayranıysa, daha ilk baştan ister istemez artı puan veriyor diziyeye.

Profesör’ün ilk kuralı grup elemanları arasında herhangi bir duygusal bağ kurulmaması yönünde. Üzerinde hassasiyetle durduğu bu kural daha en başında Rio ve Tokyo tarafından alt üst ediliyor. Bu garip âşıklar yüzünden ortaya çıkan sorunlar ilk bölümden itibaren başlayarak dizi boyunca belirli aralıklarla sürüyor.

Rio ve Tokyo, dizinin birçok bölümünde, insanoğlunun en belirgin özelliği olan ve biraz önce bahsettiğimiz davranışlarda bulunarak kendi aşklarını topluluğun çıkarlarına tercih ediyorlar. İkinci duygusal hareket Denver’dan geliyor. Kendisi Moskov’un oğlu, biraz da onun torpili sayesinde kendisine bu profesyonel ekipte yer bulabilmiş birisi. Yoksa belirgin bir özelliği yok; hatta hem sinirlerine hâkim olamaması hem de algılamadaki eksiklikler onu saatli bir bomba haline getiriyor. Fakat itiraf etmek gerekirse, biraz amiyane tabirle, delikanlı çocuk. Bu delikanlılığı yüzünden öldürmesi gereken birisini öldürmeyerek, bir de üstüne bu kadına olan duygularına gem vuramayı ikinci bir şapşal âşık olayı yaratıyor. Gerçi her ne kadar bu kadını 3. sezonda Stockholm adıyla yengemiz olarak görsek de oraya gelece kadar bir sürü sorunun ana kaynağı bu zamansız aşk oluyor zaten. İçlerinde bu konuda en sağlam duran kişi, Profesör’ün takım lideri olarak belirlediği Berlin. Duygularına ket vurabilen, akıl ve mantığı ön plana çıkartabilen, isminin hakkını vererek tam bir Alman disipliniyle hareket edebilen birisi. Dizi ile ilgili sosyal medya paylaşımlarına, forumlarda yapılan yorumlara hatta sokaklardaki “Berlin candır” benzeri duvar yazılarına baktığımızda görüyoruz ki, özellikle Türk izleyicisi, Prusya ekolünden gelen bu kişiyi bir başka sevmiş. Belki de millet olarak lise yıllarından beri bizimle gelen ve bilinçaltımızda yer

alan "Almanlar kaybederse biz de yenik sayılırız" önermesinin hayata geçmesini istemediğimizden topyekûn Berlin'in başarılı olmasını istiyoruz. Sonradan öğreniyoruz ki -burası ciddi biçimde spoiler içerir- eleman bizim Profesör'ün kardeşiymiş meğerse ve bu plan program dehası kardeşlerin soygun planını hazırlarken para kazanmaktan başka amaçları da varmış.

Burada bir başka insan duygusu, intikam alma isteği devreye giriyor. Kısaca değinmek gerekirse; Profesör, çocukluğu hastalıklarla geçmiş birisidir, babası ise, onun tedavi masraflarını karşılayabilmek için banka soymaya yeltenir ve soygun esnasında vurularak

hayatını kaybeder. Profesör ise, hem babasının intikamını almak hem onu gururlandırmak hem de dikkatli bir şekilde planlandığında her eylemin başarı kazanabileceğini kanıtlamak adına böylesi bir işe girer. Hastalığından dolayı yatmak zorunda olduğundan zaman problemi çekmeyen kahramanımız düşüncelerini ilmek ilmek işleyerek hayata geçirir... Burada Profesör'ün ikinci kuralı devreye giriyor: "Kimse öldürülmeyecek."

Dizinin en önemli noktalarından birisi de bu: Tüm geçmişlerine rağmen bu ekip iyi tarafta yer alıyor. Profesör, halkın sevgisini kazanma konusunda ısrarlı. İlk başlarda bunun sadece planın

işlemesi için gerekli bir strateji olarak algılıyoruz; fakat sonra görüyoruz ki işin içinde başka şeyler de var. Profesörümüz aynı zamanda devrimci bir ruha da sahip. Dizi, biraz da buradan fethediyor gönülleri. İki kardeşin söylediği Çav Bella şarkısı duygulanmamıza yetiyor ve döktüğümüz gözyaşlarıyla dünya devrim tarihine katkıda bulunmuş gibi hissediyoruz kendimizi. Hem de pek bir bedel ödmeden... Sıcacık yuvamızda, ekran karşısında kendimizi Che Guevara olarak görüyoruz. Hatta diziyi Netflix'ten değil de benim gibi internetten izleyenler daha bir sistem karşıtı hissediyor kendini. Polise, IMF'ye, hatta külliye kapitalizmin ta kendisine yine kapitalizmin yarattığı bir oluşum olan Netflix aracılığı ile savaş açıyoruz. Kabul etmek gerekir ki konfor alanlarımız, alışkanlıklarımız var, canımız tatlı, sıkıntıya gelemiyoruz... Ama bir yerden de başlamak gerek; sistem karşıtı filmlere gereğinden fazla anlam yüklemekten ama çok da boşlamadan bakabilirsek, o da yeter. Yeri gelir Dali maskesi takarız yeri gelir V for Vendetta, yeri gelir Joker... Her şey yavaş yavaş, çok da şey yapmamak lazım... Gerçi sosyal medyada dizi ile ilgili yapılan eleştirilerden bir tanesi de, demin bahsettiğimiz sistem karşıtı mesajların bilinçli, reyting kaygısından dolayı, haliyle de "Kör gözüm parmağına" kıvamında verilmiş olmasıydı. Ben bu yargıya katılmıyorum; bu tür durumlarda eserin verdiği mesajlar izleyen/okuyanın entelektüel donanımına göre farklılaşabilir. Hatta okur/izleyici eseri yaratanın bile aklına gelmeyecek bazı anlamlar çıkartabilir. Dizide, özgürlük, sistem karşıtlığı konuları sadece kuru kuruya Çav Bella şarkısıyla geçirilmemiş, arada fark edilmesi gereken başka görüntüler de var. İspanyol hükümetinin bir olayı yok sayma, inkâr

hatta manipüle etme çabası bir yerlerden tanındık geliyor bizlere. Demek ki dünyanın her yanında bu işler böyle yürüyor diye düşünmeden edemiyoruz. Kişisel çıkarlar, koltuk sevdası ve başarı için kanunsuz eylemlere başvurma –burada polisin ve istihbarat örgütlerinin yaptıkları kastedilmiştir– neredeyse küresel bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Belli ki, yukarıda örnek verdiğimiz üzere, birileri “insan” denilen canlının anca zorbalıkla idare edilebileceğini ya da yalanlarla uyutulması gerektiğini düşünüyor. İşte bizler, adımız ister sadece izleyici ya da sıradan halk olsun, Dali maskesi takmış bu bir avuç insanı suçlu, terörist ya da hırsız olarak değil de kahraman

olarak görüyoruz. Hem de, nihai amaçlarının soygun yapmak, dolayısı ile haksız yoldan maddi çıkar elde etmek olduğunu bile bile. Tabii ki aklı başında olan Türk izleyicisi, maskeli soyguncularla İnce Memet’i özdeşleştirmeye kadar götürmeyeceklerdir işi. Ya da bir Meksikalı tutup da bu diziden bir Zapata çıkartmayacaktır. Ama yine de, kolektif bir bilinç oluşturma ya da küresel dünyanın insanları nasıl da uyuttuğunu görmemiz açısından *La Casa de Papel* ilaç niyetine izlenebilecek bir dizi.

Varın halimizi siz düşünün...

Bella Ciao...

YAZAR

ÇAĞDAŞ TURAN

Bir vakıf üniversitesinin “Turizm ve Otel İşletmeciliği” Programında öğretim görevlisidir. Çalışma alanları “Sürdürülebilir Turizm” ve “Turizm İşletmeciliği” üzerinedir. Aynı zamanda yayıncılık işi ile de uğraşmaktadır. Hali hazırda aktif olan bir yayınevinin sahibidir. Edebiyat ve müzikle ilgilenir. Birçok dergide öykü ve makaleleri yayınlanmıştır. Ayrıca “Kulp” grubunun solistidir. Grup, 3. albümlerini 2018 yılında çıkartmıştır.

POSTMODERN BİR GNOSTİK OLARAK 'LA CASA DE PAPEL'

ABDURRAHİM TUNÇ

Gnostisizm, eski Yunanca'da "ruhsal bilgi", "gerçeğin farkındalığı" ve "gizli bilgi" anlamına gelen "gnosis" teriminden türetilmiş olup "Gnostik" kelimesi "öğrenilmiş" anlamına gelir (1).

Yunan rasyonalizmi geleneğinde gnosis, yalın algılanmaya (aisthesis) ya da kaniya (doxa) karşıt olarak varoluşun gerçek bilgisi anlamına geliyordu. Ancak Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında sözcük; akıl ötesi, sezgisel bir bilgi, o bilgiye ulaşan herkesi kurtarma gücü olan semavi, mistik bir varlığın aracılığıyla tanrısal yoldan bağışlanan ya da alınan armağan anlamını kazanmıştır (2).

Pythagoras, "Biz bilgi ile ilgilenmiyoruz. Biz gerçek deneyimlerle ilgileniyoruz. Yaşayıp deneyimlenmediği sürece hiçbir bilgi, bilgi değildir. Bilgi deneyimdir." der. Gnostikler, Gnosis ya da mistik bilgiyi deneyimleyenlerin birer "Christ" haline geleceğini ileri sürerler. "Christ" her insanın içinde gizli olarak bulunan evrensel bilgi, hakikat olarak tanımlanır (3).

Her insanın içinde gizli olan usdışı evrensel hakikatın mistik deneyimlenmesine dayanan gnostizme

göre, ruhsal aydınlanma veya "kurtuluş" yalnızca zihnin ve ruhun (ebedi öz) sınırlarını aşan bir farkındalık geliştirmekle mümkün olabilir (4).

Marksçı Dille Gnostik Bir Köken

Alex Pina tarafından yaratılan bir televizyon dizisi olan *La Casa de Papel*'de modern ve çağdaş kültürün birçok yönünde karşılaşıldığı gibi gnostik mirasın unsurlarını görmek mümkündür. Neo-liberal düzen içerisinde sömürgeci uygulamalarıyla devletin gelir dengesizliği yarattığı ve bireyleri bunalıma ittiği gerçeği, dizi boyunca güçlü bir ileti olarak kendisini hissettirir. Her karakterin yaşam hikâyesi ile kendi içsel çatışması izleyiciye aktarılarak izleyici ile sıkı bir duygusal bağ kurulur. Yüzyılın felsefi dayanağı ile dizideki karakterler, karşılaştıkları gelir bunalımına bir tepki göstererek otoritenin, düzenin sömürgeci uygulamasına felsefi bir haklılık kazandırır. Bu felsefi dayanak gnostik mirasın Marksçı dili olarak gösterilebilir.

Dizinin kahramanları; Profesör, Berlin, Tokyo, Rio, Denver, Moskova, Oslo, Helsinki ve Nairobi postmo-

dern Robin Hood grubu olarak karşımıza çıkar. II. Dünya Savaşı sırasında İtalyan partizanların söylediği bir şarkı olan “Ciao Bella”, soyguncuların Guan-tanamo esirlerine benzer kıyafetleri giyerek sürrealist ressam Salvador Dali maskelerini takmaları ekonomik ve finansal sistemi reddin yansımalarıdır.

...çünkü onların parasını çalmıyoruz. Para onlara ait değil. Sırf bu nedenle bile bizi sevecekler. Bu, çok önemli. Halkın hakkımızda olumlu düşünmesi kesinlikle şart. Tüm ulusun gözünde birer kahraman olacağız ama dikkatli olmalıyız; çünkü bir damla bile kan akarsa, tek bir kurban olursa, Robin Hood olmaktan çıkarız ve sadece bir grup serseri oluruz... (5).

Bilgi için mümkün olmadığı gibi, tarih de, insanlığın düşsel bir mükemmellik durumuna erişerek akışını tamamlayamaz; mükemmel bir toplum, mükemmel bir “devlet”, yalnızca düşümüzde var olabilecek şeylerdir (6).

Toplumdaki gelir eşitsizliğinin usule aykırı para baskıları ile daha da büyümesi gibi konuları çarpıcı bir şekilde işleyen İspanyol yapımı dizide, kendi idealleri temelinde eşitsizliğe başkaldırıyı, direnişi yansıtan yapısıyla dikkat çekicidir. Profesör ve Robin Hood’çu grubunun İspanya Kraliyet Darphanesi’ne yaptığı rehineli soygunun amacı hırsızlık değil, kapitalist düzenin yarattığı gelir eşitsizliğine tüm dünya nazarında dikkat çekmektir.

...Devlet bize karşı savaş ilan etti, pis bir savaş. Biz de onlara direnmeye karar verdik (7).

Modern ideolojiler ile gnostizmde “bilgi”, değişimin ve ilerlemenin tek yolu olarak sunulur. Bu bağlamda soygunun tüm parametrelerini adım adım planlayan, olasılıkları zihninde canlandırarak her anı yaşanmadan önce yaşayan Profesör, bir üst akıl olarak gnostik bilgiyi deneyimleyen karakterdir. Özellikle Tokyo, Profesör’ü koruyucu meleği olarak görür. Nitekim Profesör, Tokyo’yu şu sözlerle motive eder:

... Öyle bir zaman gelecek ki her şeyin mahvolduğunu, her şeyin kötüye gittiğini, yalnız olduğunu düşüneceksin. Ama sana söz veriyorum öyle olmayacak her şeyi hesapladım. Ayrıca ben şanslı bir adamım. (8).

Filozoflar dünyayı türlü biçimlerde yorumlamakla yetindiler, oysa sorun onu değiştirmektir. Toplumsal yaşam her şeyden önce eyleme dayanır. Kuramı gi-

zenciliğe sürükleyen gizler, insan eyleminin içinde ve bu eylemin anlaşılmasıyla, usa uygun bir çözüme kavuşurlar (9). Bu bağlamda Profesör’ün, babasının yarım bıraktığı işi tamamlayarak kuramını, düşüncesini *eyleme* dönüştürdüğünü görürüz. Harekete geçmek, şüphesiz salt oturup düşünmekten yeğdir.

Varoluşçuluk Anlayışıyla Gnostik Bir Köken

Modern ideolojilerin popüler film ve dizilerin alt metnini oluşturmakla birlikte yalnızlık, atılmışlık, terk edilmişlik gibi duyguları sıkça üretmektedir. *La Casa de Papel* dizisinde, özellikle Heidegger’in dünyaya fırlatılmışlık olarak varoluş, dünyada varoluşla zaman arasındaki ilişki bağlamında gnostik bir esinlenme görmek mümkündür.

Heidegger felsefesinde “atılmışlık” sadece dünyaya düşüşü ifade etmez, aynı zamanda kendisinde bireyin kitleye ayak uydurduğu kolektivist düşüşü de içerir (10). Dizinin nihai amacı; tarihi, zamanı, ekonomik sistemi, devletin sömürgeci uygulamaları gibi birçok şeyi reddederek kolektivist düşüşe dikkat çekmektir.

Yanlışlıkla yaratılmış bir dünya, başarısız bir kosmostur. Bu başarısızlığın asal sonuçları arasında, ebediliğin çarpıtılmış bir taklidi olarak zaman yer alır (11). Zamanı doğrusal olarak düşündüğümüzde, zamanın çetrefilli çizgisinde kendi değerlerini yaratma sıkıntısı ile ömür boyu mücadele etmek durumunda olan birey, her an her eylemini düşünmek zorundadır. Dünyaya fırlatılıp atılarak türlü merhalelerle baş etmek zorunda olan birey, bir çıkış yolu olarak tüm bu anlamsızlığa bir son vermelidir.

Gnostik, kendisini dünyada bir sürgün olarak, bir mezar ve bir hapisane olarak tanımladığı kendi bedeninin bir kurbanı olarak değerlendirir. Bu yüzden gnostik kendisini, tanrının kozmik bir komplonun sonucu olarak sürgüne gönderilmiş bir parçası olarak görür (12).

Profesör ve Robin Hood’çu grubu, başarısız bir kosmosta, kendi yaşamlarını kurmada bunalımlar yaşarlar. Dizideki karakterlerin, kendi yaşamlarını kurma sürecinde finansal düzenin engellenmiş bireyleri olarak görülür. Birey, kendisini ne denli engellenmiş hissederse, o denli bir iktidarsızlık hezeyanına ve oç alma arzusuna kapılır. İspanya Kraliyet Darphanesi veya İspanya Merkez Bankası’nı soyma planı, bu arzunun bir nevi tezahürüdür.

İnsan, hasta bir dünyada bir tutsak olmakla birlikte, kendisini insanüstü bir güçle donanmış hisseder.

Gnostik insan bir Ü bermensch (Ü st insan) haline gelir (13). Profesör'ün soygun sırasında yaşanabilecek tüm ihtimalleri hesaba katarak, soygunu zihninde yaşaması, onun gnostik güçlerle donatıldığını, onun bir ü bermensch haline geldiğini göstermektedir.

Aydınlanmaya götüren bir deneyim olarak toplumda karşılık bulan iletileriyle *La Casa de Papel* dizisinin, izleyici kitleyi etkisi altına alarak iyi-kötü karmaşası yarattığı açıktır. 'Ciao Bella'nın çekiciliğine kapılan insan, iyi-kötü karmaşasından sıyrılarak bir nevi arınma (katharsis) yaşar.

Dipnotlar

- (1) Icke, David (Çev. Kayacılar, G.N.) <https://dusunbil.com/hic-bir-zaman-duymadiginiz-ancak-bilmeniz-gereken-her-sey-antik-nag-hammadi-kutuphanesine-bakis/>, 15 Şubat 2020.
- (2) Umberto, Eco (2013). Yorum ve Aşırı Yorum. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları, s.53.
- (3) Özgüney, T. (t.y.). "Gnostisizm", Anadolu Aydınlanma Vakfı, <http://www.anadoluyaydinlanma.org/Yazilar/gnostisizm.pdf>, 16 Şubat 2020.

- (4) Icke, David (Çev. Kayacılar, G.N.) <https://dusunbil.com/hic-bir-zaman-duymadiginiz-ancak-bilmeniz-gereken-her-sey-antik-nag-hammadi-kutuphanesine-bakis/>, 15 Şubat 2020.
- (5) Pina, Alex, "Lacasa de Papel" (2019). <https://www.netflix.com/title/80192098>
- (6) Marx, K., & Engels, F. (2006). Felsefe İncelemeleri. (Çev.Cem Eroğul). İstanbul: Yordam Kitap. S. 17.
- (7) Pina, Alex, "Lacasa de Papel" (2019). <https://www.netflix.com/title/80192098>
- (8) Pina, Alex, "Lacasa de Papel" (2019). <https://www.netflix.com/title/80192098>
- (9) Marx, K., & Engels, F. (2006). Felsefe İncelemeleri. (Çev.Cem Eroğul). İstanbul: Yordam Kitap. S. 81.
- (10) KUŞÇU, E. (2010). Gnostik Bilginin Varoluşçu Yorumu. *Milal ve Nihal*, 7(1), 163-185.
- (11) Umberto, Eco (2013). Yorum ve Aşırı Yorum. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları, s.54.
- (12) Umberto, Eco (2013). Yorum ve Aşırı Yorum. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları, s.54.
- (13) Umberto, Eco (2013). Yorum ve Aşırı Yorum. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları, s.55.

YAZAR

ABDURRAHİM TUNÇ

Araştırma alanları felsefe, psikanaliz ve toplumsal cinsiyet üzerinedir. Egzistansiyalizm ve Jean-Paul Sartre'in *Bulanık*'sından düşünsel anlamda etkilenmiştir. Bir yandan Türkçe öğretmenliği yapmakta diğer yandan yazılarıyla var olmaya çalışmaktadır.

PARA KONUŞUR: KREDİ? BORÇ? BÜYÜME? BAŞLANGIÇ SERMAYESİ?

MICHEAL PHILIPS
ÇEVİREN: İPEK ÇAVUŞOĞLU

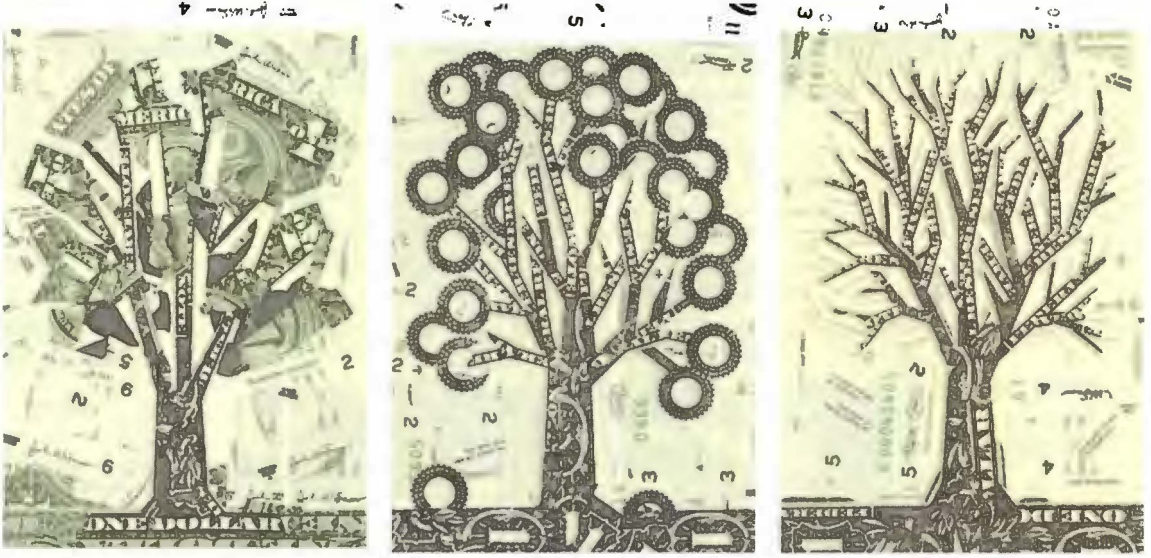

Felsefe bizi dilbilimsel alışkanlıklarımızı sorgulamaya teşvik eder. Dünyaya ilişkin rutin konuşmalarımız bu alışkanlıklarımızı gözler önüne serebildiği gibi onları saklayıp örtbas da edebilir. Para hakkındaki konuşma şeklimiz, dilbilimsel belirsizliğe verilebilecek iyi bir örnektir.

Paranın dili, gerçekleri bankacı ve borsacıların lehine saptırıyor, bir halkla ilişkiler firmasının istihdamı nasıl güçlendirebildiğini anlamaya çalışmanın zorluğu gibi paranın dilinden anlamak da kolay bir iş değil. Borç sözcüğünün cümle içindeki kullanımı ele alalım: “Banka borç verir.” Ben size arabamı ödünç veriyorsam onu bana geri getirmenizi beklerim ama sizden kullanım ücreti talep etmem. Eğer sizden para talep edersem arabamı size ödünç vermiş olmam, arabamı size kiralamış olurum. Hertz veya Avis bize ödünç olarak araba vermezler. Ev sahipleri evlerini ödünç olarak vermezler. Eğer borç sözcüğünün kelime anlamı buysa bankalar bize borç vermiş olmuyorlar biz onlardan para kiralyoruz.

Aynı şekilde bankalar da bizim için para biriktirmezler. Hesabımızdaki paralar çok güvenilir ve sağlam bir yerde saklı tutulmuyor. Bankada bile durmuyor; çünkü dışarıya kiralanıyorlar. Acı gerçek şu ki biz paramızı bankalara çok gülünç oranlarda kiraya veriyoruz ama bankalar bu parayı başkalarına verirken bunun üzerinden kat kat fazlasını kazanıyor. Çok açıkır ki bu para alışverişi bankaların lehine gerçekleşmektedir.

“Kredi”, “Borç” ve “Birikim” sözcüklerinin anlamı bellidir. Anlam olarak ticari alışverişleri, kâr beklentisiyle hesaplanan riskleri eş dost tanıdık arasındaki alışverişlere benzetebiliriz. Borç vermek bir eli açıklıktır, güven ilişkisini güçlendirir. Borç veren kişi bazı şeylerden feragat eder; çünkü yardım etmek ister. Verilen borcun geri ödenmemesi ya da borç vereni zarara uğratma riski vardır. Borçlunun geri ödeme mecburiyeti yoktur ama duyduğu minnettarlık gereği borcunu ödemeye isteklidir. İnsani dayanışmanın teminatı budur. Bankacılar kredi vermeyi

bir dostluk ilişkisi içindeki borç verme eylemi olarak göstermeye çalışırlar: “Size yardımcı olmaktan memnuniyet duyarız,” der kredi yetkilisi gayet arkadaşça bir yaklaşımla. Sanki banka bize kredi vermekle iyilik yapıyormuş gibi gösterilir ama banka bunu iyilik olsun diye yapmaz. Bankanın amacı bu işlemde kar sağlamaktır ve onaylamadığına kredi vermez.

Borç sözcüğünün yanıltıcı kullanımı dilin istismarı olarak tanımlanabilir ya da borcun dilimizde iki türlü anlama geldiğini söyleyenler olabilir. Birinci anlamı ev, araba, at, tekne, mobilya, kitap yani para haricindeki diğer maddi şeyler için kullanılır. Burada anlam ödünç vermek de olabilir kiralamak da. Diğer anlamı ise sadece parayla ilgilidir ve bu anlamda kullanılan borç sözcüğünün kiralamak dışında bir anlamı yoktur. Daha hassas bir ayrımı anlamsal kuramcılara bırakıyorum. Eğer ikinci anlamı doğru kabul edecek olursak borç sözcüğünün anlamı belirsizleşir ve bankacılar da zaten bu belirsizliği çıkar amaçlı olarak kullanıyor. İkinci anlamda kullandıkları borç sözcüğünün birinci anlamıyla anlaşılmasını istiyorlar.

Yatırım dünyasında bir şeyin gerçeğe aykırı sunulması farklı bir şekil alır. Eskiden paraya ilginç görevler yükleyen metaforlar artık mecazi anlamlarının yanı sıra gerçek anlamlar için de kullanılıyor. Para, doğru yere yapılan yatırımlarla büyür. Yatırımların mahsulü paradır. Biz paramızı bir yere yatırdığımızda onu kendi hesabımıza çalıştırmış oluruz. Eğer kazançlı bir yatırım yaptıysak faiz ya da temettü geliri elde ederiz. Büyüme ve mahsul sözcükleri biyolojik çağrışım yapar. (İngilizcede tohum anlamına gelen seed sözcüğünden yola çıkılarak bir iş kurmak için gerekli olan başlangıç sermayesi “seed money”

türetilmiştir. Bu da biyolojik çağrışımın bir oluşumudur). Nasıl ki domates ya da buğday yetiştirmek için tohumları doğru yere ekmek gerekirse yatırım yaparken de parayı doğru yere yatırmak gerekir. Çalışmak ve kazanmak sözcükleri de ücretli bir işçiyi çağrıştırıyor. Nasıl ki işçi çalışır ve karşılığında para almayı hak ederse para da iyi çalıştırılırsa sahibine kazanç götürmeyi hak eder şeklinde benzetme yapılabilir.

“Tahvilin getirisi %10’dur” ya da “Bu hisse senedi %5 temettü getirir,” gibi ifadelerin ne anlama geldiğini hepimiz biliyoruz. Para diline yapışmış bu metaforik çağrışımlar yatırım gelirlerinin adil şekilde dağıtılıp dağıtılmadığıyla ilgili (yatırımcının kendisi de dahil) şüpheleri ortadan kaldırır. Sol kanat, yatırımcıların bir şey üretmeden para kazanmasına karşıdır. Emekçilerin ürettikleri değerlere yatırımcılar el koymaktadır. (sadece emekçilerin değil tüm maaşlı çalışanların) Başkalarına ait emeğin üstüne konmak Marksistlerin deyiimiyle sömürüdür. Bu söz konusu metaforlar üreticilerin rolünü gizleyerek gerçeği perdeler. Biz yatırımcılar başkalarının sırtından geçinmiyoruz. Bizim paramız ekilen bir tohumun mahsulleri gibi kazanç sağlıyor. Biz paramızı çalıştırdığımızda faiz ve temettü geliri elde ediyoruz. Bizim kazancımız emekçilerin sırtından değil parasal işlemlerden geliyor.

Burada tartışılan yatırım gelirlerinin adil olmadığı ya da kapitalizmden kurtulmamız gerektiği değildir. Bence bunlar oldukça karmaşık meseleler. Benim düşüncem sadece para hakkındaki konuşma şeklimizin (yatırımlarla alakalı olarak) yatırım gelirlerinin adil dağıtılması için gösterilen sol görüşlü önemli bir mücadeleyi gölgelediği yönündedir. Para-

sal işlemlerle para kazandığımızı düşünürsek ortada sömürü yok demektir. Bu sebeple yatırım gelirlerini haklı göstermeyi gerektirecek bir durum da yok demektir.

Paranın ne olduğunu bilmiyorum. Herkesin bildiği klasik tanımlar yetersiz geliyor. Örneğin, Encyclopaedia Britannica parayı “alışveriş yapmayı sağlayan genel kabul görmüş bir değişim aracıdır,” şeklinde tanımlar. Ticarete konu edilen somut bir objenin alım satımıyla bu süreç devam eder. Bazı polinezyalı kültürlerde alışveriş için belli bir deniz kabuğu türü kullanılırdı, bazı yerli Amerikalılarda bir boncuk türü, günümüzde ise belli bir para birimi kullanılmaktadır (madeni para ve banknotlar). Nakit sözcüğünün

tanımı ise paranın tanımından daha basit. Nakit işlemler giderek azalıyor belki ileride nakit işlemlerin yerini tamamen elektronik işlemler alacak. Yine de para kavramı yok olmayacak, bu sebeple parayı değişim aracı nesneler olarak tanımlayamayız. Ayrıca “değişim aracı” denilen paranın fonksiyonları tam anlamıyla belli değildir. Elektronik işlemlerde banka hesaplarının rakamları değişir ama bu rakamlar tam olarak neyi temsil ediyor? Çok yönlü bir para tanımını mevcut sistemi oluşturan sosyal karmaşık ağları açıklamakla yükümlüdür. Paramızı çalıştırdığımızda ve paramız çoğaldığında gerçekte ne olduğunu açıklayan bir tanıma ihtiyacımız vardır.

Kaynak: Philosophy Now

PARA VE AHLAK HAKKINDA

ALEX MAYYASI

ÇEVİREN: GAMZE SEVİN

Faizcilik insanlık tarihinin büyük kısmında tabu olmuştur. Öyleyse faiz, bir günah olmayı bırakıp saygı-değer finans haline nasıl geldi?

“Bir banker ve bir teolog” kötü bir şakanın başlangıcı gibi geliyor. Ama David Miller için bu, sadece bir iş tanımı. Finans ve işletme alanında 16 yıl çalıştıktan sonra Miller teolojiye yöneldi ve 2003 yılında Princeton İlahiyat Fakültesi’nden doktorasını aldı. Şimdi o bir iş etiği profesörü ve araştırmasının Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam’a odaklandığı Princeton Üniversitesi İnanç ve İş Girişimi’nin yöneticisi. Öğrencilerin, Miller’in verdiği ders için takma adı, “Ruhunuzu Satmadan Nasıl Başarılı Olunur”dur.

2014 yılında Citigroup aradı. Banka, mali krizden sonra birbirini izleyen skandallar ve kamusal güvensizlik dalgasıyla yıpranmıştı. Bu nedenle Miller’ı nöbetçi ahlakbilimci olarak işe almak istiyordu. O da

bunu kabul etti. Bankacılara yasayı takip etmelerini tembihlemek yerine –Miller’ın yetersiz olduğunu düşündüğü bir yaklaşım– onlarla felsefe hakkında konuşuyordu. Şaşırtıcı bir şekilde, bankacılar ve yöneticiler zor bir kalabalık olarak karşısına çıkmadı. Birçoğu bir iyilik yapma isteğini itiraf ediyordu. Miller bana “Sıklıkla bir yöneticiyle öğle yemeği yiyorum ve bana ‘Sen şu Tanrı işlerini mi yapıyorsun?’ diyorlar” dedi. “Ve sonraki bir saatimizi etik, amaç ve anlam hakkında konuşarak geçiriyoruz. Yani ilginin olduğunu biliyorum.” Miller, finans alanındaki insanların “kaynağı ne olursa olsun bilgelik” hakkında konuşmasını istiyor. Bu gelenekleri ve düşünürleri göz ardı etmenin, “entelektüel at gözlüğü takmaya” eşdeğer olduğunu söylüyor ve endüstrideki çoğu kişi tüm bunları göz ardı etmeye meyilli.

Günümüzde, bir teologu dinleyen bankacı tuhaf bir şey, bir kategori hatası gibi görünür. Ama tarihin

büyük bir kısmında bu diyalog, sıradandı. Yüzlerce yıl önce modern finans Avrupa’da ortaya çıktığında, faizciler Kutsal Kitap’ın öğretilerinin gittikçe karmaşıklaşan bir ekonomiye nasıl uygulanacağına dair din adamları arasındaki tartışmalara göre davranışlarını denetlerdi. Borç para vermek uzun zamandır ahlaki bir mesele olarak görülmüştür. Peki, çoğu bankacı işlerine ahlaki açıdan bakmayı ne zaman ve nasıl bıraktı?

1200’lerin başında, Fransız kardinal Jacques de Vitry bir suretler derlemesi, papazların vaazlarında kullandığı ahlak hikayeleri yazdı. Bir hikayede, ölmek üzere olan bir faizci boynuna mirasının üçte birini asmaları ve kendisini bununla beraber gömmeleri için eşine ve çocuklarına yemin ettiriyor. Ailesi söyleneni yapıyor. Ancak, daha sonra parayı kurtarmak için adamın mezarını açmaya karar veriyorlar —“ölü adamın ağzını kırmızı kızgın madeni paralarla dolduran şeytanları görmenin dehşeti içinde” kaçtılar, diye yazıyor de Vitry.

Vitry’nin dünyasında, faizciler, şeytanlar tarafından kirletilmeyi hak ediyordu; çünkü o faiz günahını işlemiş olurdu —krediden faiz almak. De Vitry faiz oranının yüksek veya düşük olmasıyla ilgilenmiyordu; çünkü Kilise’nin duruşuna göre bir tek kuruş faiz bile günahtı. Bu kuvvetli tepkinin kökleri kemikleşmiştir ve kültürler arasındadır. Antik Hindistan’daki Vedic yasa faizi kınardı ve yöneticiler Antik Mezopotamya’dan Antik Yunanistan’a kadar faiz oranlarını düzenli olarak sınırlardı. Aristoteles *Politika*’da, faizi “paranın paradan doğuşu” olarak tanımladı ve para kısır olduğu ve “üremesi” gerekmediği için faizin doğal olmadığını iddia etti.

Yahudi-Hristiyan dinler faiz tabusunu güçlendirdi. Eski Ahit şöyle der: “Bir diğer Yahudi’den faiz almanın” ve Luke Kitabı şu tavsiyede bulunur: “Düşmanınızı sevin: iyi şeyler yapın ve ödünç verin; dolayısıyla hiçbir şey beklemeyin”. M.S. 4. yüzyılda Hristiyan konseyleri uygulamanın kaldırıldığını duyurdu ve 800 yılına gelindiğinde imparator Şarlman yasağı kanunlaştırdı. 14. yüzyılın İlahi *Komedyası*’nda, İtalyan şair Dante Alighieri, faizcileri cehennemin yedinci dairesine koydu; Dante’nin diğerlerinden ayrı tuttuğu Paduan bir bankacı olan Reginaldo Scrovegni’nin vakasında oğlu, ailenin günahının kefaretni ödemek için Giotto’nun freskleriyle boyanmış bir şapeli hizmete açmak durumunda kaldı. Sonraki yüzyıllar boyunca, Mediciler gibi diğer İtalyan Rönesans ailelerinin hayırseverliği ve himayesi, kısmen faiz almaktan sağladıkları kazancın suçluluk duygusundan esinlendi.

Faize karşı damgalama 1500’lere kadar devam etti. Bunu anlamak için bir bankanın bir işletmeye yüzde 5 faiz oranıyla kredi vermesi fikrine tepkinizi düşünün. Problem yok, değil mi? Şimdi bunu, anneniz size aynı şartlarda para verirse nasıl hissedeceğinizle karşılaştırın. İncil’in gönderildiği zamanlarda tipik borç verme işlemi daha çok ikinci durum gibiydi —mesafeli bir alışveriş değil de varlıklı bir adamdan talihsizlik yaşayan veya yardım isteyecek kimsesi olmayan bir komşuya verilen hayırsever bir borçtu. Erken dönem Ortaçağ Avrupası boyunca, yerel kilise veya varlıklı bir aile, özellikle büyük ticaret merkezlerinin dışında, tek sermaye kaynağıydı. Birçok köylü topraklarını bir manastırdan ipotek alarak satın aldı. O zamanın kredi piyasası ve sigorta bulunmayan dünyasında faiz almak, bir arkadaşınızı veya aile üyenizi gasp etmek gibi hissettiriyordu.

Borç: İlk 5000 Yıl (2011) adlı kitabında antropolog David Graeber, paranın ortaya çıkışından önce bir topluluk içindeki ekonomik hayatın karşılıklı borçlar ağı olduğunu savunur. İnsanlar çıkarıcı bireyler gibi davranmadılar —en azından bir banka işlemi yaklaşımlarında değillerdi. Daha ziyade, yiyecek, giyecek ve lüks eşyalarını paylaşırlar ve taydaşlarının iyiliğin karşılığını ödeyeceklerine güvenirlerdiler. Borç ve kredinin bu temellerini —birbirlerine güvenen insanlar arasında karşılıklı bir yardımlaşma sistemi olarak—değerlendirdiğimizde, pek çok kültürün faiz almayı ahlaki açıdan yanlış olarak görmesi şaşırtıcı değildir.

Dahası, iktisatçı José Scheinkman ve Edward Glaeser’in belirttiği gibi, faiz yasaları aynı zamanda eşitsizliği azaltan bir tür sosyal sigorta görevi gördü. Faiz almak (özellikle fahiş faiz) kınandığından, yoksul insanlar oldukça ucuza acil durum kredileri alabiliyorlardı ve zenginler kolayca ve pasif olarak servetlerini daha çok servete dönüştüremiyordu. En azından fikir buydu —gerçekte, insanlar genellikle tefecilere ya da faizcilik yüzünden kelimenin tam anlamıyla şeytanlaştırılmış zengin Yahudilere dönüştüler.

Bazı tarihçiler ve ekonomistler faiz tabusunun gerçeklikten çok gösteriden ibaret olduğunu iddia ediyor. Varlıklı sınıfın yasağı çoğunlukla görmezden geldiğini savunuyorlar —özellikle üst tabakadan gerçekçi olmayan seviyelerde hayırseverlik gerektirdiği için. Tüccarlar ve bankacılar faiz ödemelerini kılıfına uydurmak için her türlü taktiğe sahipti: Bir yöntem, tarafların gelecekte mal satın almak için pahalı bir döviz kuru kullanmayı kabul etmesiydi. Ya da borç verenler tam olarak faiz ödenmeyen krediler verdiler; ama bunun yerine borçlunun işinden elde edilen kârın bir kısmından pay temin ettiler (Bu, bir yasal

boşluktu; ama aynı zamanda bankacıların sadece kredileri borçlulara fayda sağladıysa ödeme almalarını sağladı.)

Bu sırada Katolik Kilisesi, tutum değişikliği tohumlarını ekmek konusunda kendi rolünü oynadı. 13. yüzyılda Kilise, Kutsal Kitap'ta çok az temeli olan, ancak her gün faizcilik günahını işleyen herkese biraz güvence sunan bir yer olan Araf kavramını geliştirdi. Tarihçi Jacques Le Goff, *Your Money or Your Life: Economy and Religion in the Middle Ages*'de (Paranız ya da Hayatınız: Ortaçağlarda Ekonomi ve Din, 1990) "Araf, Hristiyanlığın faizcinin yoluna gönderdiği suç ortağı göz kırpmalarından sadece biriydi" diye yazmıştır. "Araf sayesinde cehennemden kaçma umudu, faizcinin 13. yüzyıl ekonomisini ve toplumu kapitalizme doğru ilerletmesine izin verdi".

Kardinal de Vitry gibi din adamları faizcilığe karşı cehennem ateşi vaazı verirken Kilise'nin kendisi ödünç para almaya giderek daha çok istekliydi. Borç, hem hükümdarların hem de Papa'nın finanse etmesi gereken savaşları yapmak için gerekli hale geldi. Avrupa'nın ilk gerçek özel bankası, Haçlı Seferleri'nde savaşmış Katolik askeri güç olan Tapınak Şövalyeleri tarafından 1100'lerde kuruldu. Şövalyeler Kutsal Topraklara seyahat eden hacıları korurdu ve bu koruma, hacıların Avrupa'da para yatırmalarına ve Kutsal Toprak'ta parayı geri çekmesine izin vererek sermayelerinin emniyetini içeriyordu. Zaman içinde Tapınak Şövalyeleri daha geniş bir finansal hizmetler yelpazesi sundu; kredilerinden biri teminat olarak Kraliyet Mücevherlerine dayanıyordu. Tapınak Şövalyeleri 1312'de dağıldı; ancak diğer bankacılar kredi uygulamasını, 1500'lerde tüccarlar Avrupa'daki fuarlarda ticari borç alıp satana kadar, genişletti.

Sonunda krallar, politikacılar ve iş adamları toptan alım-satım faizini benimsediler ve Kilise göz yumdu. 1462'de İtalyadaki Fransiskan rahipleri Avrupa'ya yayılmaya devam etmiş ilk kar amacı gütmeyen rehin dükkanlarını veya *monti di pietà* ('dindarlık bankaları') oluşturdu. Fikir, Rönesans İtalyası'ndaki Grameen Bankası gibi olmalı —son çare olarak bir faizcinin çaresiz borçluları gasp eden tefecilerin yerine geçmesi. Papa, faizle borç vermeye fiilen müsaade edilene kadar finansal araç türlerini onaylamaya devam etti.

Birçok yasal boşluk ve istisnaya rağmen faiz yasalarının hala ağırlığı vardı. Ekonomi tarihçileri Sydney Homer ve Richard Sylla, *A History of Interest Rates*'te (Faiz Oranlarının Tarihi, 2005) "Kilisenin fazla genel yasağını yalnızca yandaşlar tarafından saygı

duyulan, gelişigüzel uygulanan ve hafife alınan bir tür Volstead Yasası* olarak görmek yanlış olurdu" diye yazar. Öyleyse faiz yasağı neden ortadan kayboldu?

Yorumlardan biri, bunun, Katolik Kilisesi'nin parçalanması ve siyasi otoriteyi kaybetmesiyle gücü azalmış, tıpkı Güneş'in Dünya'nın etrafında döndüğü inancı gibi sadece dogma olduğudur. İktisatçılar Robert B. Ekelund ve Robert F. Hébert, Kilise'yi ana ürünü günahlardan kurtuluş olan bir işletme gibi düşünün der. Katolik Kilisesi Avrupa'da tekele sahipken ruhban sınıfı günahlardan kurtuluşu yüksek fiyatlardan "satabiliyordu" —katı yasaklar ve satın alınmış "müsamaha"lar dahil olmak üzere faizci günahkarlar, günah çıkarmayı satın alabiliyordu. Ancak 1500'lerde Reform sırasında Martin Luther gibi teologlar bu uygulamaları kınadı. Tanrıyla, aracı olarak rahiplere dayanmayan daha doğrudan bir ilişkiyi desteklediler ve Protestanlık gibi yeni Hristiyan akımları kurdular. Sonuç, tekeli alttan vuran yeni bir şirketti. Hristiyan hizipler, inananlar için rekabet ederken bu, inanç temelli bir "aşağı çeken bir rekabete" sebep oldu. Mezhepler, cazibelerini arttırmak için inananlardan daha az talepte bulundu —bu, faizle ilgili tutumlarının zayıflaması anlamına geliyordu.

İşte faizin neden daha az günah olduğuna dair başka bir görüş: Nihayetinde ekonomik kalkınma bunun değiş tokuşa değmeyeceği anlamına geldi. 16. yüzyıl Avrupa'sında ekonomi yerel tarımla tanımlanan ekonomiden Floransa gibi ticaret merkezlerine kayıyordu. Küresel genişleme, Güney Afrika'dan gelen altının neden olduğu enflasyona rağmen, kredileri ve yatırımları daha kârlı hale getirdi. Sgeinkman ve Glaeser'in savunduğu gibi bu şartlar altında, faizin fırsat maliyeti daha da arttı.

Ayrıca bankacılığın yaygınlaşması, krediyi komşular arasındaki şahsi bir işlemde rekabetçi, kişisel olmayan bir pazara dönüştürdü. Sosyolog Benjamin Nelson, *The Idea of Usury*'de (Faiz Fikri, 1949) bu kurumsal kaymanın, Avrupalıları Reform sırasında faizcilığe daha olumlu yaklaşıma yönelttiğini savundu. Luther, yoksuldan faiz almayı kınamış olanlar başta olmak üzere, İncil'in faiz hakkındaki pasajlarını cömert davranma çağrıları olarak yorumladı. Luther faizcilerin sadece davranışları "başkalarına sana davranılmasını istediğin gibi davran" kuralını ihlal ettiğinde günah işlediğini yazmıştı —yani yalnızca "başkaları tarafından karşılığında bu şekilde muamele görmek istemezlerse". Bu mütakabiliyet, tüccarlar ve varlıklı ailelerin birbirlerinden faiz almasına izin verildiği anlamına geldi. Luther, Hris-

tiyanlardan muhtaç durumdakilere borç değil bağış sunmalarını istedi; ama yine de yüzde 5'in altındaki faiz oranlarını kabul etti.

Finansı ahlaki olarak değerlendiren bu yaklaşımdan pekala kurtulduk mu? Faiz ödemeleri olmayan bir dünya, çok az insanın üniversiteye gitmek, bir ev satın almak veya bir iş kurmak için ihtiyaç duydukları sermayeye erişebileceği bir dünya olacaktır. Fransız Reform lideri John Calvin, vatandaşlarının Cenevre'ye varan Protestan mülteci selinden yararlanmak için fiyatları yükseltmesinin ahlaka aykırı olduğunu düşündü; ama tıpkı dalgalı fiyatlandırmanın Yılbaşı gecesinde daha fazla Über şoförünü işe alabilmesi gibi yüksek fiyatların aynı zamanda malların ihtiyaç duyulduğu yere akabilmesi için bir sinyal göndermeye yaradığını biliyoruz.

Ancak bu, hikayenin tamamı değil. Borcun yükselişi, Kilise'nin basit bir şekilde kaderine boyun eğmesi değildi. Ruhban sınıfı üyeleri faizin saygıdeğer olmasına izin veren zihniyetin oluşmasında aktif rol oynadı.

1100'lerde 1500'lere kadar Skolastikler diye bilinen din adamları faizin gerçekten günah olup olmadığı konusunda tartıştılar. Skolastikler o günlerin entelektüelleriydi. Paris'te, Köln'de, Viyana'da ve Avrupa genelinde diğer üniversitelerde Roma hukuku, Yunan felsefesi ve Arap bilimi okudular ve Thomas Aquinas gibi önde gelen kişileri dahil ettiler. Avukatların kılı kırk yaran seçiciliğiyle yazdılar ve düşündüler. Ancak bu kuru üsluba rağmen Skolastikler kulağa şaşırtıcı şekilde modern iktisatçılar gibi gelebilirdi. Fiyatların üretim maliyetini yansıtmaması gerektiğine inanan önceki kuşak düşünürlerin aksine, birçok Skolastik arz ve talebin gücünü anladı ve adil fiyatın piyasa fiyatı olduğunu savundu. Tezlerden birinde, önde gelen İtalyan Skolastik kardinal Thomas Cajetan, bankerlerin faiz ödemelerini nasıl şişirilmiş döviz kurlarına sakladıklarına dair etiği analiz etti. Bu, 2006 yılında bir kardinalin kredi borcu takas sözleşmeleri hakkında bilgili bir şekilde yazmasına eş değerd.

Skolastikler aynı zamanda ticari riskler almanın değerini tanıdılar. Birçoğu, ticari borçların, kârın bir kısmıyla beraber ödenmesini uygun gördü. Girişim başarısız olabileceği veya karşı tazminat mümkün olmayacağı için iade garantisi edilmediği sürece faizcilerin faizi tutmayı hak ettiğini söylediler. Bazı din adamları, borç veren insanların bu parayı başka karlı girişimlerde kullanmadığını fark etti. Bu, faize izin vermenin oldukça modern bir gerektir: fırsat

maliyeti. Borç almanın bedeli, bu parayı başka bir yere karlı biçimde yatıramamanın kaçırılmış fırsatını yansıtır.

Skolastikler finansı ciddiye aldılar; ama onu her zaman adalet ve doğa yasası alanlarına bağlı olarak incelediler. Aquinas, modern bir iktisatçının olabileceği gibi fayda maksimizasyonunun veya bireysel çıkar kanallaşmasının dar sorularıyla ilgili değildi; o ve taydaşları serveti dağıtmanın adil yolunu ve ekonomik takasın adaletli olmasının nasıl sağlanacağını bilmek istiyorlardı. Örneğin *Summa Theologiae*'de (1265-74) Aquinas, paranın "doğal sonu" veya amacının takas olduğunu savundu. Böylece, mal ve hizmet takasını kolaylaştırmak için değil de para kazanmak için parayı kullanmak doğa yasasını ihlal etmekte. Bu, ürünleri tüketme hakkından ayrı olarak şarap veya buğday satmaya benziyordu; yani aynı şeyi iki kez satmak gibi. Aquinas, "Borç paradan faiz almak özünde haksızlıktır; çünkü bu var olmayan bir şeyi satma durumudur ve bu açıkça hakkaniyete karşı eşitsizliği kurmaktır" diye yazdı.

Skolastikler ve diğer dini liderlerin düşünceleri tümüyle takdire değer değildi. Bazı din adamları İncil'in aslına uygun ifadelerinden dönmeyi reddetti ve diğerleri faizi kınamak için Yahudi karşıtlığına başvurdu. Ancak konuşmaları etik, borç, enflasyon, yüksek finans ve tekellerin birbirine karışması konusunda akademinin ve dinin en yüksek seviyelerinde bilgilendirilmiş ve etkili bir tartışmayı temsil ediyordu. Günümüzde böyle bir şey nerededir?

Skolastikler anlaşmazlıklarını asla çözüme kavuşturamadı. Bunun yerine, etik ve finans konusunda yeni otoriteler onların yerini aldı. 20. yüzyılda neoklasik ekonominin yükselişinden sonra ekonomi bireysel çıkar ve teşviklerin varsayılan bilimsel incelemesi olmaya başladı —iktisatçıların piyasadaki aktörler hakkında, biyologların arıların "ahlaki değerlerini" veya mühendislerin bir su kemerinin etik değerlerini yargılayacağından daha fazla yargıya varmadığı bir alan.

Günümüzde insanlar finans etiğini elbette tartışıyorlar. Bankacıların kârlı primleri hak edip etmediklerini tartışıyoruz; banka kurtarma işlemlerinin ahlaki riskleri konusunda endişeleniyoruz; başarısız olacağını bildikleri finansal araçları satan bankacıları kınıyoruz. Ancak iktisat dilinin büyük bir kısmı ahlak ile ilgisiz olduğu ve herkesin dar bireysel çıkarlarına göre hareket ettiği varsayımıyla kurulduğu için finanstan adil sonuçlar talep etmek savaştan makul neticeler beklemek gibi hissettiriyor. Finans ve bor-

cun ahlaki meseleler olduğu içgüdüsünü kaybettik ve bu, Skolastiklerin anlamış olduğu bir şeydi.

Peki Skolastikler modern finanstan ne üretirlerdi? Bir ailenin birikimine verimli bir şekilde kazançlı kullanımlar bulmasını takdir ederler miydi? Yoksa gelişmekte olan ülkelerin borç almak için zengin olanlardan daha fazla ödeme yapmasını kötülerler miydi? Bankalarımızın uluslararası erişimine hayret ederler miydi? Yoksa zengin insanlara ücretsiz olan vadesiz hesap gibi bankacılık hizmetleri için yoksul insanların ödeme yapmasını kınarlar mıydı?

Büyük bir bankanın Miller gibi bir teoloğu işe alması bu kadar tuhaf olmamalı; tuhaf olması gereken şey *bizim* bunu tuhaf bulmamızdır. Tuhaflık, dizginsiz serbest piyasa ve hissedar değeri hakkındaki modern konuşmalarımızdır. Miller ile konuştuklarında, bankacılar ve yöneticiler, kilisede veya sinagogda öğrendiklerinin iş başında hiçbir yeri yokmuş gibi hissettiklerini sıklıkla söylerler. Miller bile, eski iş arkadaşlarına ilahiyat fakültesi için ayrıldığını söylediğinde “görev aşkı” kelimesini kullandığı için utanmıştı.

Ancak ne seküler ne de dini otoriteler yaptıklarını bir çeşit etik geleneğe bağlamaya çalışan bankacılar pek rehberlik sunmuyor. Miller, ilahiyat fakülteleri ve papaz okullarında ekonomi ve piyasaya yönelik bir dikkatsizlik olduğunu söylüyor. Bana “Din adamları, son kurumsal ölçüsüzlüğe taş atmakta hızlı olabilirler; ama pek fazla yapıcı çalışma yok” demişti. Kamu, bankacıları etik başarısızlıkları yüzünden eleştiriyor; ancak bankacılar da etik otoritelerimiz tarafından yüzüstü bırakılmıştır.

Bununla birlikte, etiğin finans dünyasındaki yerini geri kazandırmakla ilgilenen herkes, birkaç bin yıllık bir temel üzerine dayanabilir. Miller, “Aristoteles, Kant, Bentham —onlar dikkat edilecek hiçbir şeyleri olmayan ölü insanlar mı?” diye düşünüyor. “Yoksa bir şeyi keşfetmek üzere miydiler? Ekonomimiz onlara tanınmaz görünürdü. Ama sorular hala güncel”.

* Volstead Yasası: Ocak 1919’da ABD’de kabul edilen Ulusal İçki Yasağının yaygın adı. Yasa tasarısı, %0.5’ten daha yüksek oranda alkol içeren içeceklerin üretimini ve satışını yasaklamıştı. Uygulamasında oldukça büyük sorunlar yaşandı ve yasal alkol oranları zamanla esnetildi.

İngilizce orijinali: Mayyasi, A. “Of money and morals”, *aeon.co*, 7 Haziran 2017.

PARANIN PSİKANALİZİ: SEMPATOMUNUN PEŞİNDEN GİT, PARANIN DEĞİL

OLCAY YILMAZ

Çocukluğumuzdan yaşlılığımıza kadar geçen süreçte insanların en çok duyduğu veya duymaya maruz kaldığı sözcüklerden biri kuşkusuz paradır. Para ile ilgili çok yazılıp çizilmiş hatta üzerine şarkılar bile yazılmıştır. Her ne kadar para bir araç olsa da farklı mekanizmalar sonucu amaç haline gelmiş ve insanlığın en kadim boşluğunu dolduracak bir nesneye dönüşmüştür. Paraya kavuşup zengin olmak, her şeye kavuşmak olarak algılanmış ve kısa yoldan nasıl zengin olurum gibi düşünceler ortaya atılmıştır. Para gerçekten de her şeye kavuşmanın bir aracı mıdır? Elbette ki “her şey”den kastımız nedir; öncelikle onu bilmemiz gerekir. Hatta şu soruyu kendimize sorabiliriz: Her şeye neden kavuşmak istiyorum?

Para yokken insanlar alışverişlerinde farklı yöntemler kullanırdı. Mal takası da bunlardan biridir. Başkasının ihtiyacı olan şey sende varsa onda olan şeye de senin ihtiyacın varsa takas ile o şeyi alabilirsin. Örneğin bir süt üreticisi elindeki sütü verip yerine bir tencere alabilir. Böylesi bir durumda karşılıklı veya fiziksel olarak üreticilerin bir arada olmaları gerekir. Oysa günümüzde fiziksel olarak yan yana durmak gerekmiyor. Araya bir aracı (para) koyarak sende olan bir şeyi (emek gücü veya ürettiğin bir

ürün olabilir) kolaylıkla bu aracı sayesinde alabilirsin. Ama bunun için öncelikle ya bir işte çalışan veya bir üretici olman gerekir. İşin ekonomik yanını bir kenara bırakırsak, para kazanmanın zihinsel bir işlev olduğunu kabul etmemiz gerekir. İnsan beyni milyonlarca yıl içerisinde evrimleşirken kültürel bilgi de beraberinde evrimleşti ve gelişti. Kültürel bilgi aktarımı ile zihnimizi ekonomik bir şekilde kullanabilir hale getirdik ve bu durum kişiye veya gruba avantajlar sağladı. Zihin, bu kültürel bilgiyi doğru işletebildiği oranda kişiye toplumsal alanların kapılarını açtı.

Doksanlarda her çocuğun büyüdüğünde bir rock yıldız olma hayalini anlatan filmleri bugün de izliyoruz. Ama çoğu insan artık bir yıldız olamayacağını biliyor. Ama paraya kavuşma hayali her zamanki gibi yerini koruyor. Elbette para demek bir bakıma sağlık, rahat yaşamak, kimseye muhtaç olmamak vb. yaşamsal pratiklere eş değer! Dünyanın birçok yerinde maalesef bu standartlarda yaşamayan milyonlarca hatta milyarlarca insan var. Yoksulluk dünyanın her yerinde benzer şekilde gün geçtikçe artıyor. Yoksul olmasına rağmen paraya kavuşup rahat yaşamak isteyen insan sayısı da hemen hemen bu sayıya eşit

sayılır. Peki, para kazanarak nasıl daha iyi yaşam şartlarına kavuşabiliriz? Elbette bu ekonomik tabloya bakarak herkesin bu talebinin karşılanmayacağı kesin. Ancak psikanaliz kuramının temelinde yatan bir konuyu bu yazıda bir argüman olarak sizlere sunmaya çalışacağım: Zihinsel iyileşme aynı zamanda ekonomik iyileşmeye de neden olur!

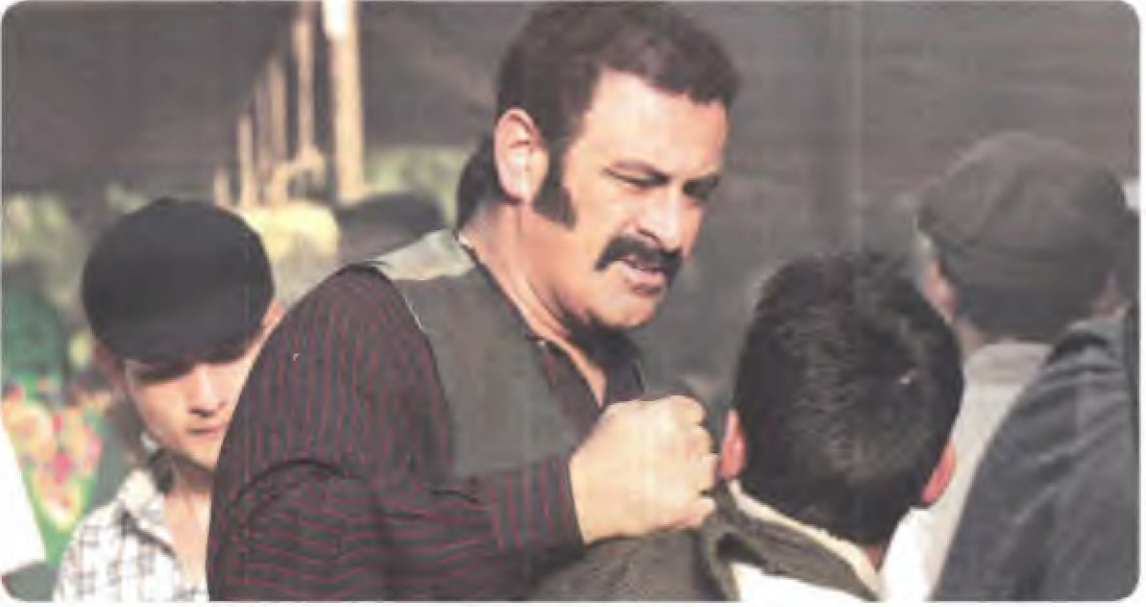
Sigmund Freud (1856-1939)

Çok saçma görünebilir; ama temel varsayım şu olabilir mi: Para kazanmak istiyorsan para harcamalısın! Elbette amacım insanları paraya kavuşması sağlayacak bir formül sunmak değil. Amacım zihinsel iyileşmeye (ki yoksulluğu zihinsel bir durummuş gibi gördüğümü söylemiyorum, sadece yoksulluk bazı bireyler için zihinsel mekanizmaların çalıştırılmaması üzerinden gerçekleşebilir argümanını ortaya atıyorum) ket vuran şeyin aşırı para kazanma arzusundan kaynaklandığını dile getirmek. Aşırı para kazanma arzusu kişiyi para harcamamaya ve bu da kişide zihinsel bir bütünlüğü koruma işlevine dönüşmesine neden olmaktadır. Para kazanma arzusu gerçek bir arzu değildir ve bu arzu genellikle ihanetle sonuçlanır. Gelin hep birlikte bir çocuğun zihinsel süreçlerini psikanalitik bakış açısıyla yorumlayıp bu zihinsel gelişimi para kazanma arzusu ile ilişkilendirelim.

Freud nevrozlar üzerine, Lacan ise psikozlar üzerine çalıştı. Psikanaliz kuramının doğuşu Freud'un histeriler üzerine yaptığı çalışmalar ışığında ortaya çıktı. Freud, histerilerin temel sorunlarının ise çocukluktan geldiğini ve belirli karmaşaların bu sorunların kaynağında yattığını ileri sürdü. Lacan ise bunu daha da erken evrelere taşıyarak çocuğun 6-18 aylık dönemine kadar götürdü ve Freud'un biyolojik temelli kuramını dilsel alana çekerek kurama farklı bir felsefi boyut kazandırdı. Lacan'ın psikanalize en büyük katkısı (ki kuramın sadece küçük bir parçasıdır) Ayna Evresi metaforudur. Ayna Evresi'nde çocuk parçalı gördüğü bedenini tam ve bütün olarak görür ve böylelikle imgesel bir benin ortaya çıkması gerçekleşir. Bu aynı zamanda zihinsel bir bütünlüğün ilk adımıdır. Ayna Evresi dönemini geçiren çocuk imgesel bir yaşantının içine girer. Gördüğü her şey çocuğun bir parçası gibidir. Çocuk her nesneyi kendi uzantısı olarak düşler. Lacan bu döneme imgesel dönem der. Bu dönemi sekteye uğratan şey ise babanın adıdır. Babanın işlevi çocuğu anne ile olan ikili ilişkiden ayırır ve Lacan'ın simgesel dönem dediği düzelmeye götürür. Simgesel düzlemde Öteki vardır. Arzu Öteki'nden gelir ve Lacan'a göre "arzu Öteki'nin arzusudur".

Lacan'ın diğer bir formülü ise "çocuk dilin içine doğar" fikridir. Lacan, dilbilimcilerin (örneğin Saussure) ve filozofların (örneğin Heidegger) "İnsan, bir dil içinde doğar." düşüncesini psikanalitik teoriye uygular. Bu formülün iki anlamı vardır: Birincisi, öncelikli olan bilinç değildir, yapılanmış dilin kendisidir. Ya da başka bir ifade ile insan düşüncesini dilin yapısı belirler. Lacan buna başka bir formül ile yanıt verir: "Bilinç dışı dil gibi yapılanmıştır." İkinci anlamı ise insan bir dilin içine hapsolmuş fikridir. Bu hapislik kişiyi dil perdesinin içinde tutmaya çalışır. Bir köyde doğdu iseniz o köyün adet gelenek ve kültürü sizin kim olacağınızı belirler. Televizyon, gazete, internet kısaca dışarıdan bir girdi olmadıkça bu köyde yaşayan biri farklı fikirler geliştirmek için çok zorlanacaktır, hatta böyle bir düşünceye bile sahip olamayacaktır. O köyde kimse kitap okumuyorsa ve böyle bir arzuları yoksa varsaydığımız kişi de kitap okuma gibi bir düşünceye sahip olamayacaktır. Ama dışarıdan gelmiş bir öğretmen bunu sağlayabilir.

Bu kapsamda çocuk önce dilin sonra ailenin ve sonra da bulunduğu toplumun ürünü olarak varlığını ortaya koymaktadır. Bu dil bugünkü toplumsal sistemin özelliği olarak değişimleri, farklılaşmalara pek izin vermemektedir. Annenin babanın sözünü dinle, öğretmenine karşı çıkma, devletini sev ve kolla! Tüm bunlar sistemi koruma için gerekli görülen unsur

olarak görülür. Buna kısaca yasa diyebiliriz. Yasalar çok nadir de olsa değişirler. Ancak bu değişiklik zorunlu olursa değişikliğe izin verilir. Daha doğrusu o yapı değişiklik karşısında tehdit altında ise değişime izin verilir. Ama biz burada küreselleşen veya artık uzaklık ve yakınlığın iç içe geçtiği bir çağda bireyin almak istediği konumsal değişiklikten söz ediyoruz. Çoğu insan artık köyde yaşamıyor, Dünyanın her yerinde birbirleri ile sürekli etkileşim içinde olduğumuz, sınırların ortadan kalktığı bir dünyada hayatlarımızı sürdürüyoruz. Birey böyle bir ortamda her şeyden etkilenebilir. Televizyonlar, sinemalar, gazeteler ve internet siteleri kişiler için değişimin adresleridir. Peki değişim kaçınılmaz mı?

Bireyler her gün sosyal medyada başkalarının neler yaptığını görüyor. Elbette genellikle herkes kendisine veya başkasının güzel diyebileceği şeyleri paylaşıyor. Fotoğraflar daha canlı ve yapılan aktiviteler, hazırlanan yemekler daha gösterişli. Sosyal medya çağında değişim kaçınılmaz. Arzu Öteki'nin arzusu ise ve zihinsel yapımız Öteki'nin yapılandığı dil üzerine kurulu ise değişim elbette kaçınılmaz. Bu durumda birey elbette ailenin yıllarca onu beslediği kültürün dışına çıkmaya çalışacaktır. Her Öteki ile karşılaştığında bu değişim veya konum alma zorunlu hale gelmektedir. Ama maalesef yasa buna pek izin vermez. Anne baba çocuğun ne olmak istediğine karar vermişse, toplumsal yapıda çocuk o konuma doğru itilir. Müslüm Gürses'in biyografik filminde babası ile olan çatışmasını izlemeyen yoktur. Baba onun çalışıp eve para getirmesini istemektedir. Çırak olarak bir ayakkabıcıda çalışan Müslüm, saz çalıp türkücü olmak istemektedir. Ama babanın yasası buna izin

vermemektedir. Kötü gözle bakılmaktadır türkücüye. Müslüm Akbaş babasının simgesel düzenini yıkip önündeki perdeyi kaldırabilirdi ve babadan aldığı soy adını Gürses olarak simgeleştirdi. Babanın adı değişmişti. Çünkü arzusunun ulaşma noktasında kahraman olmayı seçti. Peki milyonlarca insan neden bu perdeyi yıkip değişemiyor?

Elbette perde diye bir şey yok. Ortada yazılı olmayan ve görünmez yasalar var. Birey bu yasayı öyle bir şekilde kodlamış ki bu yasa yıkamaz hale gelmiş. Beş maymun hikayesinde olduğu gibi, kuralı koyanlar orada olmadığı halde o muza kimse dokunmak istemektedir. Çünkü ayna evresindeki bütünlüğün bozulacağı korkusu çok derin bir korku olarak bedenimize işlemiştir. Yasa bireyin zihinsel durumunu korur. Marx'ın "alt yapı üst yapıyı belirler" formülü burada da işler. Kişinin bilincini ekonomik koşullar belirler. Bir istisna ile: arzusunun ihanet etmeyen, Lacan'ın kahraman dediği bireyler bu dil perdesini çok şiddetli biçimde kırıp parçalar. Konuşulmayanı konuşur, yeni bir simgesel sisteme yeni bir yasaya tabi olur. Freud, Lacan, Marx, Kopernik vb. birçok düşünür mevcut sisteme hakikati bir varlık olarak eklerler. Bu özel insanlar belki çok para kazanmadılar; ama yaptıkları işler ile milyonlarca insana iyi veya kötü ışık tuttular. Bu kahramanlar arzularına ulaştılar; ama milyonlarca insan arzularına tek bir şey ile kavuşacaklarını düşünmektedirler: para.

La Casa de Papel dizisinde paranın insanlar üzerindeki etkisini oldukça net görebiliriz. Helikopterden atılan parayı alanların sevinci, para için canını ortaya koyanlar, çalıştığı işyerine ihanet edenler! Ça-

lışmadan kısa yoldan rahat hayata kavuşmak insanoglunun en büyük hayallerinden birdir. "Çalışarak zengin olunmaz" sözü de halk arasında popülerdir. Bu durumda iki temel zengin olma yolu vardır: Birincisi paranın bir anda geleceği (piyango, hırsızlık, bağış vb.) fikri, diğeri ise çalışarak zengin olmak! İkinci seçenek pek olası görülmez, zaten yıllarca ça-

alışıp zengin olma fikri süre açısından pek de mantıklı gelmemektedir. Zengin, bir anda olunmalıdır; zengin olmanın değeri bir anda olmasında yatmaktadır! Oysa zengin olanlar hep çalışarak kazanmıştır. Bir anda zengin olma ihtimali çalışıp kazanarak zengin olma ihtimalinden daha düşüktür. Cem Yılmaz'a kazandığı para ile ilgili çok soru geliyor: Bu kadar parayı nasıl kazandı? O da cevap olarak, "para kazanmak için bu işe başlamadım, ben işimi yaptım ve para da beraberinde geldi" der çoğu zaman. Cem Yılmaz'ın arzusunu bilmem; ama doğru söylediği bir şey var: Parayı arzulayarak zengin olamazsın. Zengin olma amacı ile yola çıkıyorsan şansının çok olmadığını bilmelisin.

Cem Yılmaz gibi olmasa da ona benzer bir yaşam yaşayabilir miyiz? Evet yaşayabiliriz. Bunun tek seçeneği yeteneklerimizin farkına varmak. Her insanın mutlaka bir yeteneği var. Bu yeteneği ortaya çıkarmak için farkındalık, farkındalık için de dil perdesini yırtmak gerekir. Yeterli mi değil, öncelikle bir

arzu olması gerekir. Gerçek bir arzu! Zengin olma veya kısa yoldan para kazanma gibi sahte arzuları bir kenara bırakıp yeteneğini konuşturman gerekir. Her gün sabahdan kalkıp istemediğin bir işte köle gibi çalışıyor ve eve yorgun dönüyorsan bu çalışmak değildir. Bu başka birine köleliktir. Çalışmak oyun gibi olmalıdır. Bir çocuk oyun oynarken nasıl saatlerin farkına varmıyorsa yetişkin bir birey de böyle sevdiği bir işte oyun oynar gibi çalışmalıdır. İşin püf noktası oyunu işe dönüştürmekte yatmaktadır. Bilgisayar oyunlarını seviyorsan iyi bir oyun yazılımcısı olabilirsin. Ama bazı insanlar kendi işlerini yapmaktansa saatleri belli bir işe girip mutsuz da olsa orada çalışmayı yeğlemektedirler. Çünkü kendi işini yapmak çok büyük sorumluluk gerektirir. Kendi işinizin sahibi iseniz yüzlerce detayla ilgilenmeniz gerekir. Başka birinin yanında ücretli çalışıyorsanız size verilen görevle sorumlusunuzdur. Buradaki fark kimin neye ne kadar tahammül ettiği ile ilgilidir.

Bireyler, sosyal medya veya çevreden gördüğü her şeye karşı bir konum alır. Tatil yapanların çektiği fotoğrafları gören biri tatil arzusu geliştirebilir. İyi bir araba veya ev alan birinin paylaşımından çoğu insan etkilenir ve bunların hepsi para ile satın alınır. Lacan'ın Ayna Evresi metaforu ve Öteki kavramı bize şunu söyler: Kişi Ayna Evresi'den yani anne-bebek bütünlüğünden ayrıлып Öteki'yi tanımalıdır. Peki bu ne anlama geliyor? İnsanoğlunun evrim aşamasında geçirdiği bir aşama olan ve her şeyin bir ruhu olduğuna inanılan (örneğin animizm) dönem bugün hala farklı biçimlerde devam ediyor. Karşımızdaki nesneyi kendimiz gibi görme alışkanlığımız evrimsel bir özellik olarak varlığını sürdürüyor. Ayna Evresi tam da bu animistik öğretinin yani kendi özelliklerinin aynen karşısındaki özellikleri ile bir tutulduğu ve Lacan'ın imgesel düzlem olarak adlandırdığı bir dönemi tarif ediyor. İmgesel düzlemde yaşıyorsanız başkalarını kendiniz gibi görme eğiliminiz oldukça yüksektir. Bu özellik kişiyi oldukça zor bir yaşantıya sürükler. Çünkü iyi olan ile kötü olan arasında keskin bir ayrım yaparsınız. Sizin gibi olanlar iyi sizin gibi olmayanlar kötüdür. İmgesel düşünme biçiminde iyi olan hep sizin onay vereceğiniz şeylerdir. Aynı ırktan, aynı dinden olana sempati duyarsınız. Öteki kavramı sizin için yoktur. Öteki simgesel düzende işlev görür ve iyi veya kötü olsun karşınızdaki kişiyi tanımayı öğrenirsiniz. Sizin özelliklerinize sahip olmadan, olduğu gibi, ne ise o olarak tanırırsınız Ötekni. Aynı şey sosyal medyada da geçerli. İmgesel düzlemde yaşıyorsanız ve sosyal medyada bir arkadaşınız iyi bir araba aldı ise siz de bir araba almak isteyeceksinizdir. Simgesel düzlemde yaşıyorsanız

bu durumu daha farklı değerlendirip olaya kendinizi katmadan durumu süreçleri ile değerlendirip ona göre düşünceler geliştireceksiniz.

Bir ve bütün olma arzusu, başkasının arzularını çalmaya kadar götürür insanı. Siz de araba almak istiyorsunuz; çünkü eksikliğinizi kapatmak zorundasınız. Ama o eksik hiçbir zaman kapanmayacaktır. 100 yıl önce yaşasaydık kendimizi oldukça eksik hissedecektik. Çünkü arzularımızı doyuracak ekonomik koşullar bugünkü gibi olmayacaktı. Günümüzde artık tam tersi bir durum söz konusu. Herkes tam gözükmeye çalışıyor. Bir saniye bile o eksik var olması bize rahatsızlık veriyor. Ama bu kez de kaygılarımız artıyor. Lacan'a göre kaygı eksikliğin kapanması yani arzunuzun yitimi noktasında ortaya çıkar. Piyango çıkan biri oldukça kaygıya kapılır. Çünkü eksik kapatılmıştır. Oysa yaşam eksikliği olan bireylerin mutlu olmasına izin verir. Bu nedenle mutlu olmak yolda olmak demektir, sonu düşünmeden. Para kazanmak olmamalı amacımız, amacımız oyunu daha nasıl keyifli hale getirebilirim olmalı. Elbette oyunu işe dönüştürüp ondan keyif almaktan söz ediyorum.

Kısacası para mutluluktan ziyade mutsuzluk hatırla kaygı getirir. O yüzden yoksul olan acı çekse de daha mutlu olabilmektedir. Birinin her şeyi var ama

mutsuz, diğeri acı çekiyor ama mutlu. Peki ortası yok mu bunun? Bunun ortası var. Hem eksik hem de mutlu olabiliriz. Bunun için izlenecek yol yeteneklerimizi keşfetmek, oyunu işe dönüştürmek, gerekirse ailenin dilsel perdesinin dışına çıkmak, Öteki'ni tanımak ve bol bol üretmekten geçmektedir. Başka bir dille söylemek gerekirse "kimim ben" sorusunun peşinden gitmek (bol bol felsefe ve psikanaliz kitapları okuyup, araştırma yapmak), sevdiğiniz şeylerin peşinden koşmak ve asla vazgeçmemek (zaten vazgeçilmezdir). Aile, bireyi kendi arzularına çekmek ister. Buna karşı öğrendiklerinle ve eylemlerle yeni bir dil ve sosyal çevre yaratmak, yeni insanlarla tanışmak ve kin, nefret, haset gibi bireyci isteklerden uzak durmak, ve çalışmak. Bunları kişisel bir gelişim olsun diye söylemiyorum. Bir deneyimin ürünü olarak sizlerle paylaşmak istiyorum. Burada asıl söylemek istediğim şey semptomunun peşinden git. Yaşamda tutarsız veya kaygılı olabilirsiniz, belirli zihinsel ve psikolojik sorunlar da yaşıyor olabilirsiniz. Bunların üstüne gittikçe tüm sorunların yıllar içerisinde çözüldüğünü de göreceksin. Ama temel soru şu: Tüm bunları kimin için yapacaksınız? Lacan "arzu Öteki'nin arzusudur" derken aslında bu soruyu farklı bir biçimde formüle etmiştir. Bu sorunun yanıtını siz kendiniz bulacaksınız. Öteki'yi bulup arzusunu çalmak sizin gücünüze bağlı.

YAZAR

DD

Araştırma alanları, Lacanyen psikanaliz, fenomenoloji, zihin felsefesi üzerinedir. Mitoloji, Bilim Felsefesi, Siyaset Felsefesi ilgisini çekmektedir. Çeşitli dergilerin yanı sıra sanal ortamlarda makaleleri yayımlanmıştır. Şiir, edebiyat, mizah ve biyografi kitapları okumayı sever. Boş zamanlarında fotoğraf çekmek, seyahat etmek, antik kent gezileri yapmak ve bağlama çalmaktan hoşlanır.

düşünbil

Temmuz 2020 Dosya Konusu

Edebiyat ve Felsefe

Yazı Son Gönderim Tarihi: 10 Mayıs 2020

Detaylı Bilgi: dusunbil.com/yazi-gonder adresinde...

VAROLUŞUN GÖRELİ KARAKTERİNİN TARİHSEL SEMBOLÜ OLARAK PARA

GEORG SIMMEL

Dünyanın tamamen dinamik karakterinin paradan daha çarpıcı bir sembolü yoktur. Paranın anlamı, elden çıkarılacak olmasında yatar. Para hareketsiz kaldığı zaman kendi spesifik değerine ve anlamına göre artık para değildir. Duruş halinde zaman zaman ortaya çıkan sonuç, onun ileride harekete geçeceği beklentisinden kaynaklanır. Para, hareket halinde olmayan başka her şeyin bütünüyle tüketildiği bir hareketin aracından başka bir şey değildir. Bir bakıma o, bir *actus purns*'tur [Tanrı'ya atfedilen saf eylem]; verili bir noktadan sürekli öz-yabancılaşma içinde yaşar ve böylece bizatihi bütün varlığını karşıtı ve doğrudan inkarını oluşturur.

Fakat belki de o, tanımlanan gerçekliğin bir sembolünü, karşıt formunu temsil eder. Paranın tekil miktarı, aslında, kendi mahiyeti gereği sürekli hareket halindedir. Fakat bunun sebebi sadece onun değerinin tekil değer nesneleriyle ilişkisidir. Bu,

genel hukukun, kendisini çerçevelerinin içinde gerçekleştirdiği somut koşullarla ilişkisi gibidir. Bütün hareketlerin üzerinde duran hukuk gene de bütün hareketlerin formunu ve temelini temsil ediyorsa, bu durumda tekil değerlere bölünmeyen ve para tarafından temsil edilen servetin soyut değeri, bir bakıma ekonomik faaliyetlerin ruhunu ve amacını oluşturur. Somut bir kalem olarak para, dışsal-pratik dünyadaki en kısa ömürlü şeydir; gene de o kendi içeriğinde en istikrarlı olandır, çünkü dünyadaki bütün diğer fenomenler arasında tarafsızlık ve denge noktası olarak durur. Hukukun yanı sıra paranın da ideal amacı, kendisi ölçülmeksizin şeylerin ölçüsü olmaktır; bu ancak sonsuz bir gelişimle tam olarak gerçekleştirilebilen bir amaçtır. Para, ekonomik mallar arasında var olan ilişkiyi ifade eder. Bizatihi para, ilişkilerdeki değişiklikler bakımından, tıpkı pek çok ve değişen nesne arasındaki ilişkiyi yansıtan sayısal bir oran ve maddi kütleler ile onların sınırsız biçim-

de değişen hareketi bakımından yerçekimi yasası formülü gibi, sabit kalır. Kendi mantıksal geçerliliği içinde genel kavramın gerçekleşme sayısının ve değişimden bağımsız olmasının bir bakıma onların yasalığını göstermesi gibi, para da –yani tek bir metal ya da kağıt parçasının sayesinde para haline geldiği içsel mantık– ekonomik oldukları ölçüde nesnelerin genel kavramıdır. Ekonomik olmaları gerekmez; fakat olmak isterlerse, bunu ancak para da cisimleşen değerlendirme yasasına uyum sağlayarak yapabilirler.

Bu tek kurumun, gerçekliğin iki temel formuna eşit derecede katıldığı gözlemi aralarındaki ilişkiyi açıklayabilir. Anlamı aslında görelidir; yani her biri dünyayı mantıksal ve psikolojik olarak yorumlama imkanını diğesinde bulur. Ancak gerçeklik sürekli hareket halinde olduğu için, karşıtının doğrulanma-

ekonomik değeri temsil etmek ve her ikisinin de birinci olmadığı çözölmez bir korelasyon içinde her iki fonksiyonu görmek için, tek bir ekonomik anlam olarak beliren kendi anlamını aşar.

Para, tarihsel dünyanın bir kurumu olarak, nesnelerin davranışını sembolleştirir ve kendisi ile onlar arasında özel bir ilişki kurar. Para ilişkileri toplumun hayatına ne kadar hakim olursa, varoluşun görelî karakteri kendi ifadesini bilinçli hayatın içinde bulur; çünkü para ekonomik malların cisimleşmiş göreliliğinin, onların değerini ifade eden özel bir formundan başka bir şey değildir. Mutlakçı dünya görüşünün, insanlık meselelerinin pratik, ekonomik ve duygusal koşullarıyla korelasyon içinde entelektüel gelişimin kesin bir evresini temsil etmesi gibi, göreceli dünya görüşünün de zekamız açısından anlık [momentary] uyum ilişkisini ifade ettiği görülür. Daha kesin bir dille ifade etmek gerekirse bu, paranın gerçek ve etkin cisimleşmesini içinde bulduğu, kendi formlarının ve hareketlerinin sembolünü yansıttığı karşıt sosyal ve öznel hayat imajlarıyla doğrulanır. (1)

Fahişelikte de görülen o nitelik, yani hiçbir iz bırakmayan bütünüyle geçici ilişki niteliği sadece parasal işlemlerde vardır. Paranın verilmesiyle birlikte ilişkiden tamamen çekilir; belli bir nesne armağan etseydiniz işi halletmiş olacağınızdan daha bütünlüklü bir biçimde, daha kökten halletmişsinizdir; zira bu nesne içeriği, seçimi ve kullanımı itibarıyla, veren kişinin kişiliğini bir nebze de olsa muhafaza eder. Fahişelerin verdiği, arzuyu bir anda doruğa ulaştırma ve yine bir anda tatmin etme hizmetinin münasip muadili sadece paradır; zira para hiçbir bağ kurmaz, hep el altındadır ve hep hoş karşılanır.

Para, kişiler arasındaki, kalıcı olması istenen ve bağlayıcı kuvvetlerin samimiyetine dayalı bir ilişkide –mesela ne kadar kısa sürerse sürsün sahici bir aşk ilişkisinde– asla yeterli bir araç değildir. Para, hem nesnel olarak hem de simgesel olarak ilişkiyi tensel tatmin ötesinde herhangi bir biçimde sürdürmeyi reddeden, satın alınabilir hazza hizmet eder: Kişiden bütünüyle ayırır ve işleri fazla dallandırıp budaklandırmadan daha en başta kesip atar. Parayı ödediğinizde hesabı tamamen kapatmış olursunuz, tıpkı tatmine ulaştıktan sonra fahişeyle işinizin bitmiş olması gibi.

Fahişelikte cinsler arasındaki ilişki, hiçbir muğlaklık içermeyişi ve tensel eylemle sınırlı olduğundan türsel içeriğine indirgenir. İlişki türün herhangi bir üyesinin yapabileceği ve yaşayabileceği şeyden ibarettir.

Georg Simmel (1858 – 1918)

sında bir anlam vardır: sonsuz olarak geçerli ideal yasallık sistemi. Bu türden bir yasallık var olduğu içindir ki, varoluşun aksi halde tam bir kaos içinde dağılacak olan akışını anlayabilmekte ve kavrayabilmekteyiz. Dünyanın genel göreliliği ilk bakışta bu karşıtlığın sadece bir yanına aşına olmakla birlikte, gerçekte öteki tarafı içine çeker ve sadece bir taraf olarak görüldüğü yerde aslında onun gözdesi olduğunu gösterir. Aynı şekilde, para genelde soyut

En farklı tipte kişilikler bile bu işi yapabilir ve hiçbir bireysel farkın önemi yok gibidir. Dolayısıyla bu ilişkinin ekonomik muadili paradır.

Çünkü o da her türlü bireysel farkın ötesindedir; ekonomik değerın türsel düzeyine karşılık gelir, herkeste müşterek olanın temsilidir. Öte yandan paranın doğası fahişeliğin doğasına benzer. Tam bir kayıtsızlıkla her türlü kullanıma müsait oluşu, kimseye sadık olmayışı, kimseye bağ kurmayı, her türlü duygusal bağ dışlayan ve onu salt bir araç olarak kullanmaya elverişli hale getiren katıksız nesnelliği —bütün bunlar onunla fahişelik arasında hayrete şayan bir benzerlik olduğunu ima eder.

Kant, insanın asla salt bir araç olarak kullanılmaması, her zaman başlı başına bir amaç olarak da tasavvur edilip öyle muamele görmesi gerektiğini bir ahlak yasası olarak ortaya koymuştu. Fahişelik bunun tam zıttındaki davranışı temsil eder, hem de işin her iki tarafı için de. Bütün insan ilişkileri arasında iki kişinin karşılıklı olarak salt araç derekesine indirgenmesinin belki de en çarpıcı örneğidir fahişelik. Fahişelik ile para ekonomisi —“araç” ekonomisi— arasındaki yakın tarihsel bağın altında yatan en güçlü ve derin etken bu olabilir.

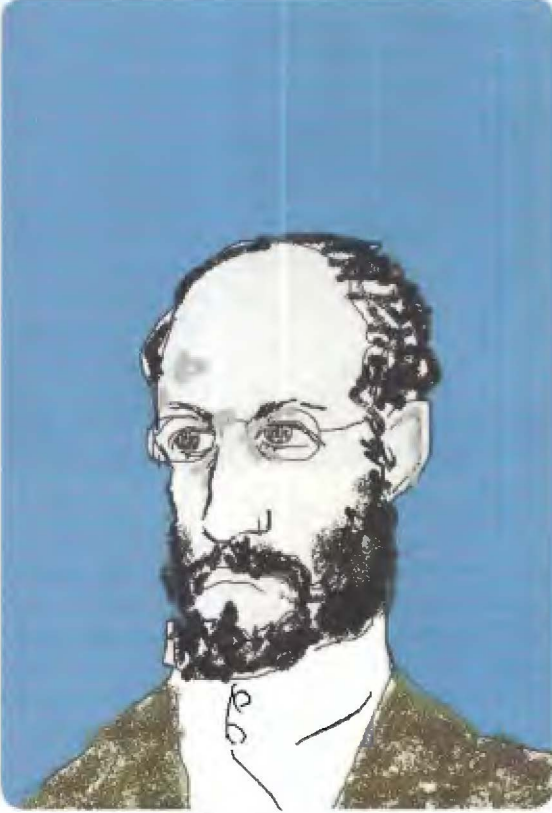
Bu yüzden ki fahişeliğin bünyesindeki korkunç aşağılanma en keskin ifadesini paraya olan eşdeğerliğinde bulur. Bir kadın için en mahrem ve kişisel

olan şey, ancak sahici bir bireysel itki temelinde ve ancak karşıdaki adamdan da (adam için bunun anlamı farklı olsa bile) orantılı bir kişisel katkı geldiği zaman verilmesi gereken şey, böyle bütünüyle gayrişahsi, dışsal ve nesnel bir telafi karşılığı sunulduğu zaman, insan haysiyetinin en alt basamağına inilmiş olur. Burada icra ile aldığı karşılık arasında tam ve son derece acı verici bir dengesizlik görürüz; daha doğrusu fahişeliğin zilleti, bir kadının en şahsi mülkünün, en çok sakındığı alanının, bütün değerlerin en nötr olanına, şahsi olan her şeye en uzak olanına eşdeğer görülmesinden gelir. (2)

Metropol her zaman para ekonomisinin merkezi olmuştur. Çünkü burada iktisadi mübadelenin çeşitliliği ve yoğunluğu, mübadele araçlarına özel bir önem kazandırır; oysa taşradaki küçük çaplı ticaret böyle bir şeye imkân vermez.

Para ekonomisi ile zihnin egemenliği birbirine derinden bağlıdır. İkisi de, insanları ve şeyleri katıksız bir tarafsızlıkla ele alır. Bu tavırda, biçimsel bir adalet ile düşünceden yoksun bir katılık sıklıkla birarada bulunur. Zihinsel açıdan gelişmiş bir kimse, gerçek bireyselliğin her türlüşüne karşı kayıtsızdır; çünkü böylesi bireysellikler, mantıksal işlemlerle tüketilmesi mümkün olmayan ilişkileri ve tepkileri beraberlerinde getirir. Aynı şekilde, fenomenlerin tikel-

liği de para ilkesiyle ölçülemez. Çünkü para yalnızca hepsinde ortak olanla, mübadele değeriyle ilgilenir; bütün nitelikleri ve tikellikleri şu soruya indirger: “Fiyatı ne?” Kişiler arasındaki bütün duygusal ilişkiler, bireyselliklerine dayanır. Ussal ilişkilerdeyse insan bir sayı gibi, diğerlerinden farkı olmayan bir öge gibi hesaba katılır ve yalnızca nesnel olarak ölçülebilen işleriyle ilgi görür. Bu nedenle metropol insanı,

etrafındaki kimseleri satıcı ya da müşteri, hizmetçi, hatta çoğu kez ilişki kurmak zorunda olduğu kişiler olarak görür. Zihinselliğin bu özellikleri, daha küçük muhitlerin nitelikleriyle karşıtlık oluşturur: Küçük muhitlerde bireyler hakkında ister istemez sahip olunan bilgiler, insanların birbirlerine karşı daha sıcak davranmasını sağlar —verilen hizmet ile ödenen bedel arasındaki nesnel dengenin çok ötesinde bir davranış biçimidir bu. Küçük grubun iktisadi hayatına damgasını vuran psikolojide önemli bir nokta da şudur: İlkel koşullar altında, malı ısmarlayan müşteri için üretim yapılır, yani üretici ile alıcı birbirini tanır. Buna karşılık modern metropolde, neredeyse tüm üretim piyasa için yapılır: yani, üreticinin asla yüz yüze karşılaşmadığı, bütünüyle yabancı alıcılar için. Bu meçhullük nedeniyle, her iki tarafın çıkarları katıksız bir tarafsızlık kazanır. İki taraf da, zihinsel hesaplarla iktisadi çıkar elde etme peşindedir ve kişi-

sel bir ilişkinin tartıya gelmez hukukuyla hesaplarının bozulacağından korkmalarına gerek yoktur. Para ekonomisi metropolü egemenliği altına almış, ev içi üretimin ve takas ekonomisinin son kalıntılarını da yok etmiştir; ısmarlama üretim miktarını gün geçtikçe azaltmaktadır. Bu tarafsızlık ile para ekonomisi arasında öylesine sıkı bir ilişki vardır ki, hangisinin diğerine yol açtığını söylemek imkânsızdır: Zihinselliğin damgasını vurduğu bir anlayış mı para ekonomisini teşvik etmiştir, yoksa para ekonomisi mi böylesi bir anlayışa yol açmıştır? Kesin olan bir tek şey var: Metropole özgü hayat tarzı, ikisi arasındaki bu mütekabiliyet için en verimli zemindir. Bunu göstermek için, meşhur İngiliz anayasa tarihçisinin şu sözlerini yinelemekle yetineceğim: “Bütün bir İngiliz tarihi boyunca Londra İngiltere’nin asla kalbi olmamış, sıklıkla zihni, ama her zaman para kesesi olmuştur!” (3)

İnsanların doğal idealleştirme dürtüsü ve doğal utangaçlığı, gizlilik söz konusu olduğunda tek bir amaca yönelik çalışır: fanteziyle onu artırmak ve açıklanmış gerçekliğin hükmedemeyeceği bir ilgi seviyesiyle onu ayırıştırarak.

Gizliliğin bu çekiciliği, tekil olarak, mantıksal olarak karşıtıyla bir araya gelir; yani doğası gereği en az o kadar sosyolojik olan sırda ihanet. Gizlilik, açıklanma anında gevşeyen bir gerilim içerir. Bu, sırrın gelişiminin zirvesini oluşturur; gizliliğin bütün çekiciliği burada yoğunlaşır ve en yüksek seviyesine ulaşır — bir nesnenin tam ortadan yok olma anı onun değerini en yoğun seviyeye çıkartır. Para mülkiyetiyle ilişkili güç duygusu, savurganın ruhu için en eksiksiz ve yoğun haline gücünün ellerinden kaymakta olduğu anda ulaşır. Gizlilik ayrıca istismar edilebileceğinin bilincinde olunmasıyla varlığını sürdürür ve dolayısıyla kaderi değiştirme, sürpriz, neşe ve sadece kendimize talihsizlik getirecek bile olsa, felaket üretme gücü sağlar. Böylece ihanet olasılığı ve cezbediciliği sırrın etrafında dolaşır ve dışarıdan gelen keşfedilme tehlikesi içeriden gelen ve uçurumun kenarından bakmak kadar büyüleyici olan kendini keşfetme tehlikesiyle iç içe geçer. Gizlilik insanlar arasına bariyerler yerleştirir; ama aynı zamanda dedikodu ya da itiraf yoluyla bariyerleri yıkmaya cazibesi de sunar. Bu cazibeye bir üst ton olarak sırrın ruhsal hayatı da eşlik eder. Böylece sırrın sosyolojik anlamı, uygulamadaki ölçüsü ve işleme şekli sıra kendine saklama kapasitesi ya da eğiliminde ya da ihanet etme dürtüsüne karşı direnci ya da zayıflığında aranmalıdır. Bu iki çıkarın, saklama ve açıklamanın, oyunundan, in-

san ilişkilerinin nüansı ve kaderi ortaya çıkar. Önceki analizimize göre her insan ilişkisi, kişisel özelliklerinden biri olarak, içinde ya da çevresinde bir gizlilik seviyesine sahipse, bu anlamda ilişkinin gelişmesi sır tutma ve sırrı açıklama enerjilerinin birleşme oranlarına bağlıdır —birincisi gizliliğin pratik önemi ve şekilsel çekiciliği ile sürdürülür, ikincisi ise sır tutma gerilimini daha fazla sürdürememe durumu ve gizli olanın üstünlüğü ile. Ama bu durum ancak sırrın açıklanması anında ve sıklıkla, kendini alçaltma ve tövbe olarak negatif ve sapkın bir formda güç duygusu içerebilen itiraf keyfi tarafından gerçekleştirilir. (4)

Artık sadece ve bizzat paranın her yerde ve her şey için araç olmasıyla, insan varoluşunun tüm kapasitesi müthiş bir teleolojik bağlam içine yerleştirilmiş olur. Bu bağlam içinde kimse ve hiçbir şey ilk, kimse ve hiçbir şey sonuncu değildir. Ve para tüm nesneleri, eşyayı acımasız bir nesnellik altında hiçe saydığından ve nesnelerin, eşyanın bu nesnellikle beliren değer ölçütünü, nesnelerin, eşyanın birbirleriyle olan bağıntılarını belirlediğinden; o kendini nesnel, tarafsız ve içinde kişisel yaşam kapasitelerinin dokunmuş oldukları bir örgü olarak ortaya koyar. Bu örgü, doğa yasalarına bağlı kozmosun sert nedenselliğine ve sarsılmaz bağıntısallığına yaklaşır. Ve artık toplum, her şeyi hızlı bir akışa geçiren para değerine,

tıpkı doğanın her şeyi yaratan enerjiye bağımlı olduğu gibi bağımlı hale gelir.

Paranın hesap edici, hesaba vurucu özülüyle birlikte, yaşam elemanları arasındaki ilişkide bir kalıplaştırma, eşdeğer olanların ve eşdeğer olmayanların belirlenmesinde bir kesinlik, anlaşmalarda ve sözleşmelerde başka türlü anlaşılmaya meydan bırakmayan bir apaçıklık sağlanmıştır; tıpkı cep saatlerinin genel olarak yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan dakiklik gibi. Soyut bir şey olarak zamanın saat aracılığıyla belirlenmesinde olduğu gibi, soyut şeyler olarak değerlerin para aracılığıyla belirlenmesi de, yaşam içeriklerini kalıplayan, bu içeriklere en azından pratik-dışsal işlemler konusunda erişilmez bir açıklık ve hesaplanabilirlik yükleyen en incelikli ve en güvenli taksimat ve ölçümlerin bir şemasını ortaya çıkarır. (5)

Kaynaklar:

1. Georg Simmel, *Paranın Felsefesi*, Çev. Yavuz Alogan ve Öykü Didem Aydın. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.
2. Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
3. Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, çev. Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı, Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
4. Georg Simmel, *Gizliliğin ve Gizli Toplulukların Sosyolojisi*, Çev. İdil Dündar. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016.
5. Werner Jung, *Georg Simmel Yaşamı-Sosyolojisi-Felsefesi*, Çev. Doğan Özlem. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2001.

KARANLIK ZAMANLARDA UMUDU KAYBETMEMENİN FELSEFESİ

SANDY GRANT

ÇEVİREN: SELİN DURMUŞLAR

Haberler kötüyken ve her şey kasvetli görünürken anın keyfini çıkarmak da zor olabilir. Yazar ve aktivist Bell Hooks'un dediği gibi, "Dünyanın genel havası, kasvet ve çaresizliği destekliyor."

Ancak bu duygulara teslim olmak insanı basiretsizliğe sürükleyebilir ki bu da sadece kötü şartların devamını sağlar. Çaresizlik ise yaşadığımız her günü çekilmez kılar.

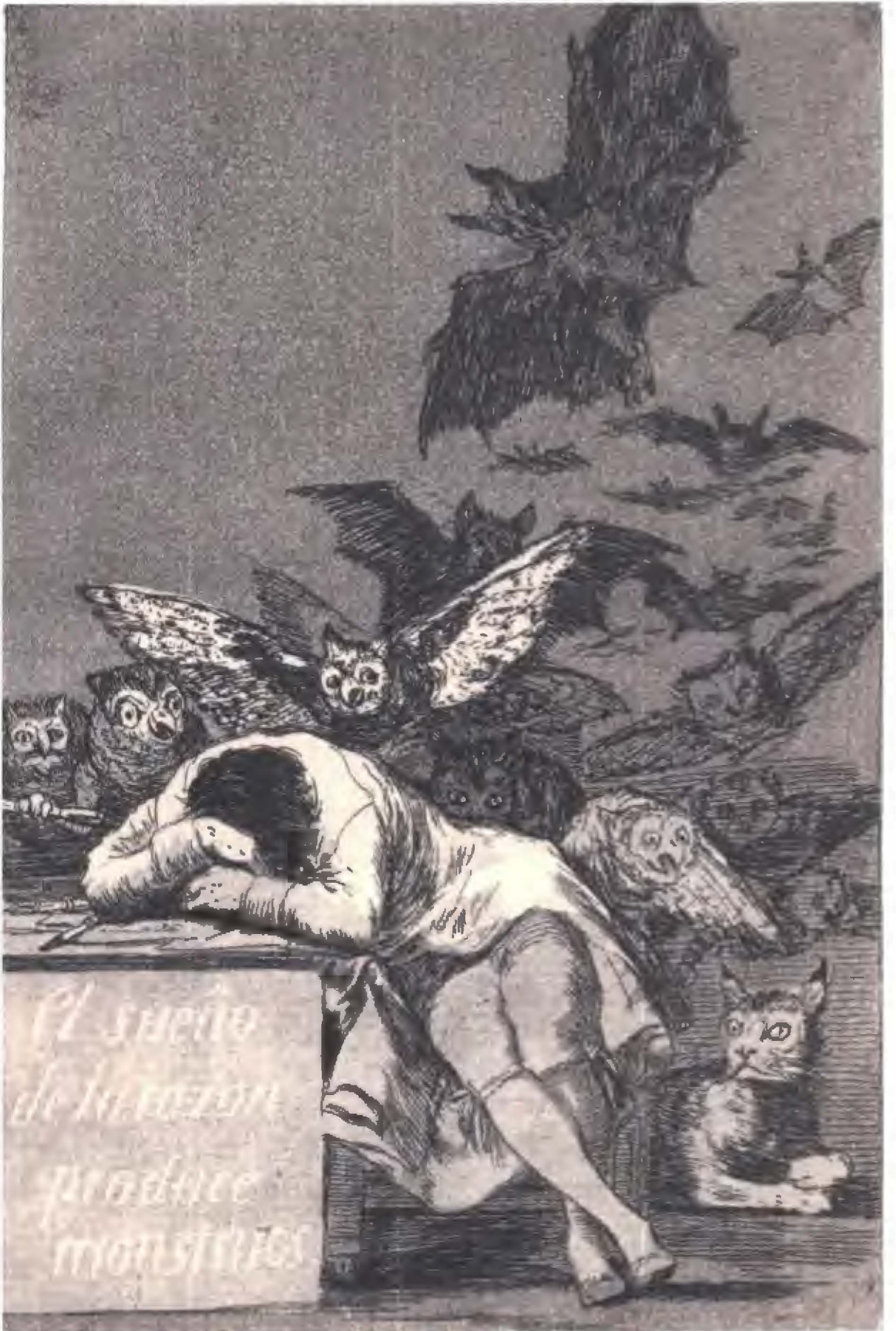
Bugün, tüm dünyada insanlar zorluklar ve eşitsizliklerle başa çıkmaya çalışırken çoğu insan anın tadını çıkarmak konusunda kafa karışıklığı yaşıyor -diğerleri de aksinin yaşanmasını imkansız kabul ediyor. Ancak bir filozof olarak, yaşanan anı keyifli ve değişime açık kılmanın bir yolu olduğunu düşünüyorum. Bunun yolu da hayatlarımızda umuda yer açmaktır.

Felsefe, dünya üzerinde umutla yaşarken hala gerçek acıların farkında olup bunları yaşayabildiğimizi gösterir. Ancak umut, aksi halde kasvetli olabilecek

anı dönüştürüp keyfini çıkarmaktadır. Umut, karanlık zamanlara rağmen mutlu bir şekilde yaşamak ve yarının daha iyi bir gün olabileceğine inanmak için bir yoldur. Bu, insanın etkisizce oturup da her şeyin eninde sonunda iyi olmasını beklemesi anlamına gelmiyor. Bunun yerine umutlu insan, belli bir sonuca arzu duyar ve onun gerçekleşebileceğine inanır.

Umut, ihtimal düşüncesini tetiklemez. Bu, beyazların egemenliğinin ortadan kalkmasını dünya gözüyle görmeyi beklemek değildir. Öylesi, yaşanan gerçekliği göz ardı etmek olur; umut, tarihle ilişkilendirilmez. Geçmiş olayların hiçbir kalıbı ile desteklenmez. Umut, olmuş bitmiş her şeye rağmen doğar. Olasılık üzerine böylesi bir külfeti yüklemek şaşırtıcı görünse de umudu karalayan çoktur. Hatta filozoflar arasında bunu isterik, zayıflatıcı ve nahoş bulanlar da vardır. Bütün bu karşı çıkışlar, umuda dair yanlış anlaşılmanın getirdiği bir gelenekten ibaret.

Örneğin, umut hakkında, bunun bilişsel bir araz olduğu söylenmiştir. 19. yüzyıl filozoflarından Arthur

Schopenhauer, umudun, olmasını arzu ettiğimiz ile onun olasılığı arasında bir tür kafa karışıklığı yaratıldığını söylüyordu.

Ancak umut, illüzyon ya da fantaziyle ilgisi olmayan bir şeydir. Tek boynuzlu bir at ile karşılaşmayı umut edemem; çünkü tek boynuzlular aslında yoktur. Diğer taraftan, dünya ülkelerinin evrensel bir temel geliri kabulleneceklerini umut edebilirim. Bu mümkündür; belki sadece şu an için değil. Schopenhauer'ın olası görünmeyen olaylar hakkında umuda bakışı karamsardır ki "olasılık oranı binde bir dahi olsa umudun, zekanın olasılık algısını bozduğunu" söyler, ancak olasılıktan bağımsız olarak ummakta akıl dışı olan bir şey de yoktur. Aslında umut, cesarettir.

1968 Mayıs'ında Paris öğrenci protestoları sırasında dünyaya yayılan fotoğrafları düşünün; "imkansız talep et" diye haykırıyorlardı. İşte burada umudun kudretine dair bir olayla karşı karşıyayız. Protestocular, burada ve şimdi, daha iyi bir alternatif için umut bulduğu konusunda ısrar ediyorlardı; her ne kadar olasılıksız görüne de. Onların bu hareketleri, o günden bu güne etki altında kalması olanaksız görünen kurumlara ve yapılara meydan okuyan diğerlerine ilham kaynağı oldu.

Umudun aynı zamanda insanı güçsüz kılması da mümkündür; tabii bunu pasifliğin sürdürülmesi olarak anlıyorsak (oturup etrafında bir şeylerin değişmesini beklemek anlamında). Ancak umut var olun aktif bir biçimdir. Geleceğe bakıyorsunuz, ama durumu bulduğunuz anda deneyimliyorsunuz. Anda umutlu yaşamak demek, var olmak adına olan olasılıklar arasında yaşamayı aktif biçimde seçmek demektir.

Tıpkı politik direniş hareketlerinde görülen cinsten bir umut. Burada mümkünlük kavrayışı bir grubun kolektif biçimde, gerçekliğe yeni bir görüşü getirmesine olan inançtır. Bu türden bir umutlu kolektif örneğine, Shephard Fairey'in başkanlık görevine başlama kutlamalarının afişlerinde rastlarız: "Biz halkız, korkudan daha büyüğüz."

Bu, bizi en hastalıklı karşı çıkışlara götürür. Umut bizi bulduğumuz anın keyfini çıkarmaktan alıkoymaz. Albert Camus, örneğin, *Başkaldıran İnsan*'da, toplumsal ütopyaların bizi yaşamın güzelliğinden tat almaktan uzaklaştırdığını ileri sürer. İşte geleceğe fazla odaklanmış umutlu birinin şu anki zevkleri kaçırdığına dair varsayım. Bu yaklaşım, umudun kendisine özgü zevki tamamen gözden kaçırmaktadır.

Muhtemelen burada bir meydan okuma var; baskının gaddarlığına karşı yaşamdan keyif almakta kararlılık göstermek. Stoacı Seneca bundan da daha ileri gitmiş ve umudun korkuyla –her ikisi de geleceğe endişeyle bakmakta oluşundan dolayı– birbirine bağlanmış olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bu, dikkatli bir incelemeye dayanmamaktadır. Bir sonucu arzu etmek onu sabırsızlıkla beklemek ve bu hazine avından zevk almak demektir. Her şeyin bugün olduğundan daha güzel olacağı bir dünyayı beklemek, şu anda alabileceğimiz bir zevktir. Korku tatsız bir duygudur, ama umut öyle değildir; yani Seneca'nın umudu kötülemesi burada geçersiz hale gelir.

Umudun, insanın andan keyif almasına engel değildir. Bunun yerine zevk almayı, şartlara rağmen mümkün kılar. Muhtemelen burada bir meydan okuma var; baskının gaddarlığına karşı yaşamdan keyif almakta kararlılık göstermek. Bu noktada Maya Angelou'nun ikonik şiiri "Hep Yükselineceğiz"i düşünüyorum:

Bizi kırılmış mı görmek istediniz?
Başlarımız eğilmiş, gözlerimiz aşağıda
Gözyaşları gibi aşağı düşmüş omuzlarımız
Hisli ağlamalardan zayıflamış

(...)

Çekiciliğimiz sizi bozar mı?
Şaşırtır mı sizi
Uyluklarımızın birleştiği yerlerde
Elmaslar varmış gibi dans etmemiz?*

Şiirdeki gururla umutlu olma zevki, beklenen teslimiyetçilikle örtüşmez. Bunun yerine gözü pek umudu göklere çıkarmaktadır.

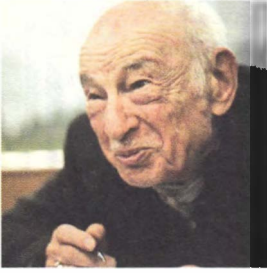
Öyleyse umudun gücü, olasılıkların *şu an*'ının kıymetini bilmekte yatıyor. Zor zamanlara rağmen keyif almanın bir biçimi olarak umut, korku ve çaresizliğe

karşı direnir. Yani eğer yaşamlarımızın hem keyifli hem de değişime açık olmasını istiyorsak karanlık zamanlarda dahi umudu seçmeliyiz. Çünkü bu bizim için daha iyi bir dünya olasılığını canlı tutar.

* Şiir Çevirisi: Şükrü Enhoş

Kaynak: Quartz

FİLOZOFLARIN SALGINLAR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Edgar Morin

Geleneksel dayanışma yapılarının yozlaştığı bir toplumda yaşıyoruz. En büyük sorunlardan biri, komşular arası, çalışanlar arası, vatandaşlar arası dayanışmanın yeniden inşa edilmesi... Uygulanan kısıtlamalarla, dayanışma da güçlenecek, okula gidemeyen çocukla ebeveynleri arasında, komşular arasında... Tüketim imkanlarımız da etkilenecek, bu durumu tüketim anlayışımızı da yeniden düşünmek için kullanmalıyız. Yani bir başka deyişle tüketim bağımlılığı, “uyuşturucu bağımlısı gibi tüketmek”, gerçekten ihtiyacımız olmayan ürünleri sarhoş olmuşçasına tüketmek, ve kalitesine göre miktar belirlemek...

Albert Camus

Bu tip salgınlar hayatın kendisinin absürd oluşunu idrak ettiğimiz anlar. Ne din ne de bilim adamlarının, ne inancın ne de aklın anlam ifade ettiği anlar. Olur, biter, giden gider, kalan kalır ve hayat devam eder.

Steven Nadler

1630’lu yıllar boyunca askeri, siyasi ve dini alanda yaşanan mücadeye çeşitli iktisadi ve toplumsal çalkantılar eşlik etti. 1635 ve 1636 yıllarında şiddetli iki veba salgını patlak verdi. İki yıl içerisinde, Amsterdam’da yirmi beş bin kişiyi (şehir nüfusunun %20’si), Leiden’da on sekiz bin kişiyi (şehrin yaklaşık olarak %30’u) kıran son salgından (1624-25) bu yana sadece on yıl geçmişti. Salgın virüsü dinler arasında ayrım yapmıyordu ve şüphesiz ki Amsterdam halkıyla içli dışlı olan Yahudi topluluğu da en az diğer kesimler kadar salgına kurban vermiştir. Vlooienburg Adası’nın kalabalık semtlerinde tıklım tıkış yaşayan Aşkenazların özellikle büyük bir can kaybına uğradıkları tahmin edilebilir.

Slavoj Žižek

Bu çelişki bize paniğin gerçek bir tehditle yüzleşmeye uygun bir yol olmadığını gösteriyor. Panik içinde tepki gösterdiğimizde tehdidi çok ciddiye almayız. Aksine, tırı vırı hale getiririz. Aşırı miktarlarda tuvalet kağıdı almanın ne kadar gülünç olduğunu bir düşünün: Sanki ölümcül bir epideminin ortasında yeterli tuvalet kağıdına sahip olmanız bir şey değiştirecek. Peki, koronavirüs salgınına uygun bir tepki ne olurdu? Ne öğrenmeli ve salgınla gerçekten yüzleşmek için ne yapmalıyız?

Simone de Beauvoir

Buraya trenle geldim. Yaşlı hanımefendi çok hasta. Fransa’da ve İngiltere’de grip salgını varmış. Ateşi çok yüksek olduğu için yataktan çıkmaması gerekiyor; ama o yerinde duramıyor ki kıpır kıpır. Bütün gün etrafta dolanıp duruyor, geceleri de uyuyamadığı için sürekli okuyor. Sabahın köründe kocası hizmetçiyi gönderip kadıncağızı uyandırıyor. Neymiş efendim “hasta kuralları” böyleymiş, kadıncağız o saatte daha yeni dalıyor. Kocasını evde bir hasta olmasına dayanamıyor. Kendisi de soğuk algınlığına yakalanmaya uğraştı; ama beceremedi. Yaşlı aşçı da yatakta. Sartre da bir haftadır korkunç bir diş ağrısıyla boğuşuyor. Daha yeni yeni kendine gelebildi.

*Doğrular iki çeşittir,
usavurmayla ilgili
doğrular ve olguyla
ilgili doğrular.
Usavurmayla ilgili
doğrular zorunludur
ve karşıtları olası
değildir, olguyla ilgili
doğrular olumsaldır ve
karşıtları olasıdır.*

●
Leibniz

Salgınlar 20. yüzyılda da milyonlarca insanın canını almaya devam etti. Ocak 1918'de askerler kuzey Fransa'daki siperlerinde dirençli bir grip türü olan "İspanyol gribi" yüzünden ölmeye başladı. Cepheler dünyanın o zamana dek gördüğü en etkin tedarik ağıyla örülüydü. Britanya, ABD, Hindistan ve Avustralya'dan silah ve asker yağıyordu. Ortadoğu'dan petrol, Arjantin'den tahıl ve et, Malay'a'dan kauçuk ve Kongo'dan bakır geliyordu. Karşılığında herkese İspanyol gribi bulaştı. Birkaç ay içinde dünya nüfusunun üçte biri, yani yarım milyar insan hastalığa yakalanmıştı. Virüs Hindistan'da 15 milyon insanın canına mal olarak nüfusun yüzde 5'ini yok etti. Tahiti Adası'nın yüzde 14'ü, Samoa'nın yüzde 20'si yok oldu. Kongo'daki bakır madenlerindeki her beş işçiden biri hayatını kaybetti. Salgın bir yıldan kısa sürede, toplamda 50 ila 100 milyona yakın insanın canına mal oldu. Oysa 1914-1918 tarihleri arasındaki I. Dünya Savaşı'nda 40 milyon insan ölmüştü. — Yuval Noah Harari

*Su kaynakları kuruduğunda,
kuraklıklar başladığında,
salgınlar, vebalar yayıldığında,
insanları, o toz
kondurmadıkları kimlikleri,
inançları, mezhepleri değil
bilim kurtaracak.*

●
Carl Sagan

S Ö Z L Ü K

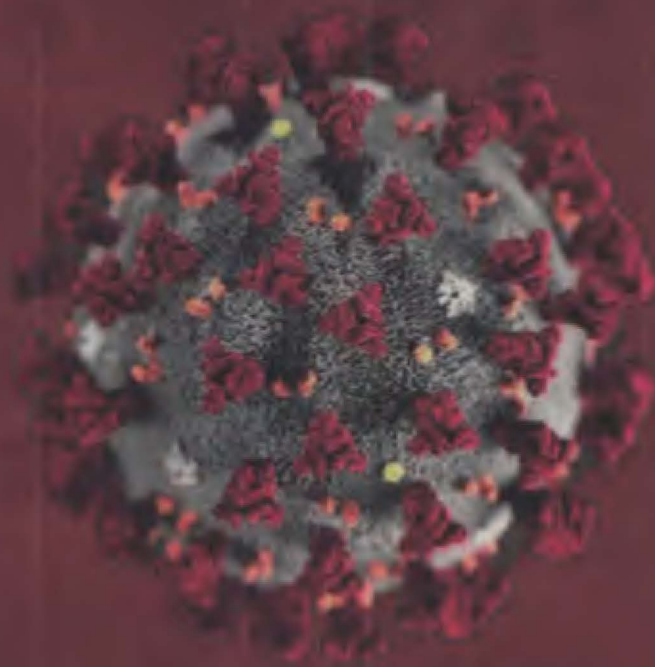
MEVCUDİYET METAFİZİĞİ: Batı metafiziğinin temel bir yanlışını karakterize etmek amacıyla ilk kez olarak Martin Heidegger tarafından kullanılan terim, tanımlanan metafizik türü. Heidegger'e göre, Platon'dan Nietzsche'ye bütün bir Batı metafiziği özünü bilen ve kendini öne süren, doğanın kendisi için yalnızca mevcut olduğu, yani yararlı olduğu sürece varolduğu özerk bir failin varoluşunu öne sürmüştür. Bu metafizik görüşü, doğaya gerçek ve sahici bir saygıyı imkansız kılıp, teknoloji çağında, köleleştirilmiş tüketim toplumlarına götürür. Postyapısalcı düşüncede ise, mevcudiyet metafiziği ya terimlerin anlamlarının demirlenmiş olduğu imtiyazlı ve sabit bir yer bulunduğu ya da aynı manaya gelmek üzere, anlamı bütünlüğü içinde kavrayabildiğimiz ve bir sözcüğü işittiğimiz zaman onun zihinlerimizde bütünüyle mevcut olduğu görüşünü ifade eder. Nitekim ünlü postyapısalcı düşünür Jacques Derrida, mevcudiyet metafiziği deyimini, yıkmaya çalıştığı Batı metafiziğinin temelinde bulunduğunu öne sürdüğü, "nihai gerçeğin bir birlik olduğu, farklılıkların, değişen ve farklılaşanların hiçbir şekilde gerçek olmadığı" kabulünü, anlamın özü itibarıyla istikrarlı, değişmez ve belirli olduğu ve dolayısıyla bütünlüğü içinde kavranabileceği inancını ifade etmek için kullanmıştır.

Kaynak: Felsefe Sözlüğü, Ahmet Cevizci

**Para, her şeyi
biçimsizliğe, salt
nicel olgular düzeyine
indirgediği için
estetğin mutlak
düşmanıdır.**

**George Simmel
Paranın Felsefesi**

2020 yılındayız ve bilimin, teknolojinin doruğunda olduğumuz bir dönemde dünya çapında bir salgın ile karşılaşyoruz. Dünya tarihinde şehirler en kalabalık dönemlerini yaşıyor. Sosyal medya alabildiğine değerli değersiz bilgilerle dolu. Her yerde insan, her yerde bilgi var. Son 1 haftadır artık her yerde insan yok. Şehirler boşaldı, insanlar evlerinde karantina altındalar. Sokaklar alabildiğine sessiz. Bunun aksine sosyal medya kalabalığı daha da arttı. Evde vakit geçirmek için sosyal medya bir çare olarak insanların yanı başında. Dışarıda boş sokak ve caddeler, içeride ise endişe, kaygı ve korku. Eğer ki insanlar sosyal medyanın sanallığına kapılmazlarsa uzun yıllar sonra ilk kez yaşamın devini mi içinde kendi varlıklarını sorgulayacaklar. Her gün sabah kalkıp, servise/otobüse binip işe gitmek ve akşam yorgun dönmek gibi bir döngünün içinde kaybolan insanlar ölüm gerçeği karşısında varlıklarını sorgulayabilecekler mi? Düşünmeden yaşanan hayatın anlamsızlığı yüzümüze çarpacak mı? Gelecek günler artık aynı olmayacak. Doğaya, insana ve topluma değer katan bireylerin doğuşunu görmek istiyoruz. Evde kalmak istiyorsanız okumanız ve düşünmeniz gerekir. En azında korona günlerinde bunu başarabilelim.

DÜŞÜNBİL